

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

*Vasthouden aan het ‘vertrouwde’, maar angst om te
vertrouwen*

*“Over de invloed van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen en de rol van de
opvoedsituatie”*

Bachelorwerkstuk Sociologie Rijksuniversiteit Groningen

Naam: Sem van Tarrij

Studentnummer: S4550757

Email: y.n.van.tarrij@student.rug.nl

Begeleider: Rita Smaniotto

Tweede lezer: Marinus Spreen

Datum: 5 juni 2024

Abstract

De samenleving is door de tijd heen veranderd en het gebrek aan vertrouwen is toegenomen. Een oorzaak hiervoor lijkt de toegenomen economische onzekerheid voor steeds meer mensen in de samenleving te zijn. In dit onderzoek wordt onderzocht of mensen die een gevoel van bestaansonzekerheid ervaren, een lager sociaal vertrouwen hebben. Hierbij wordt ook gekeken naar de rol van de opvoedsituatie. Er wordt verwacht dat een veilige opvoedsituatie het negatieve effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen minder sterk maakt. Het onderzoek is uitgevoerd door gebruik te maken van Nederlandse data, verzameld door het LISS-panel (Langlopende Internet studies voor de Sociale Wetenschappen). Er zijn hiervan vier vragenlijsten geselecteerd waaruit meerdere vragen gebruikt zijn om de concepten bestaansonzekerheid, sociaal vertrouwen en opvoedsituatie te meten. Vervolgens is er een hiërarchische lineaire regressieanalyse uitgevoerd om de hypothesen te toetsen (n = 640). Hieruit bleek dat mensen die bestaansonzekerheid ervaren inderdaad een lager sociaal vertrouwen hebben. Dit heeft te maken met de kwetsbaarheid en daarmee gepaarde behoefte aan controle, ontevredenheid in mensen met een machtige positie en sociale isolatie, wat als gevolg van bestaansonzekerheid kan ontstaan. Verder is uit de resultaten gebleken dat het hierbij niet uitmaakt of iemand in een veilige of onveilige opvoedsituatie is opgegroeid. Dit kan betekenen dat bestaansonzekerheid een dermate invloed heeft op sociaal vertrouwen dat de waarden vanuit de opvoedsituatie minder relevant worden. Het kan ook betekenen dat de opvoedsituatie helemaal geen invloed heeft op de ontwikkeling van sociaal vertrouwen. Wellicht spelen de materiële jeugdomstandigheden wel een rol of ontwikkelt sociaal vertrouwen zich later via sociale interacties en is het in vervolgonderzoek interessant om dit nader te onderzoeken. Ook kan het meetinstrument van opvoedsituatie te eenzijdig zijn geweest.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
2 Theoretisch kader	8
2.1 Bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen	8
2.2 Bestaansonzekerheid, sociaal vertrouwen en de rol van de opvoedsituatie	10
2.3 Controlevariabelen	12
3 Methoden	14
3.1 Beschrijving databestand	14
3.2 Dataselectie	16
3.3 Operationalisaties	16
3.4 Analyse-opzet	19
4 Resultaten	20
4.1 Beschrijvende resultaten	20
4.1.1 Univariante statistieken	20
4.1.2 Bivariate statistieken	22
4.2 Modevaluatie	24
4.2.1 Modelfit	25
4.2.2. Assumpties, multicollineariteit en uitbijters	26
4.3 Hypothesetoetsing	27
5 Conclusie & Discussie	30
5.1 Conclusie	30
5.2 Discussie	32
Literatuurlijst	33
Bijlage 1: Operationalisatie en univariante statistieken	36
Bijlage 2: Bivariate statistieken en modelschattingen	58
Bijlage 3: Modeldiagnostiek	63
Bijlage 4: Toelichting gebruik ChatGPT	75

1 Inleiding

“Het ‘touwte uit-de-brievenbus’, dat is niet meer en zou weer terug moeten komen”, verkondigde Jan Terlouw in *De Wereld Draait Door* (Schmeets et al., 2022). Met deze uitspraak wilde Terlouw verduidelijken dat het vroeger mogelijk was om zonder aankondiging bij elkaar het huis in te lopen, maar dat dit tegenwoordig niet meer denkbaar is. De samenleving is door de tijd heen veranderd en het gebrek aan sociaal vertrouwen is toegenomen (Schmeets, 2017). Zo gaf ook Fukuyama in een interview aan dat Nederland is veranderd van een 'high-trust' naar een 'low-trust' samenleving (Fukuyama, 2010).

Sociaal vertrouwen verwijst naar het vertrouwen in mensen die we niet kennen en waarvan we kunnen verwachten dat ze anders zijn dan onszelf (Uslaner, 2002). Dit moet niet verward worden met interpersoonlijk vertrouwen, wat duidt op het vertrouwen in mensen die we kennen. Het hebben van sociaal vertrouwen is belangrijk omdat het ervoor zorgt dat mensen op een makkelijke en natuurlijke manier met elkaar in contact komen en zich beter in elkaar kunnen inleven, ook in mensen die verder van henzelf weg staan (Uslaner, 2002). Mensen zullen zich eerder geneigd voelen om samen te werken, doordat men zich veilig voelt en verwacht dat de ander eerlijk en betrouwbaar is in zijn of haar intenties (Putnam, 1995). Daarnaast zorgt dat veilige gevoel ervoor dat men minder bang is om een mening of idee te delen en deel te nemen aan discussies. Doordat men hierbij openstaat voor verschillende meningen, kunnen makkelijker compromissen gesloten worden, wat essentieel is voor het ontstaan van gezamenlijke normen en waarden (Putnam, 1995).

Hieruit blijkt dat het hebben van sociaal vertrouwen niet alleen belangrijk is voor onderlinge banden, maar ook voor de samenleving als geheel. De aanwezigheid van gezamenlijke normen en waarden zorgt voor een toename van de saamhorigheid, eensgezindheid en betrokkenheid, wat goed is voor de sociale cohesie in een land (Putnam, 1995; Uslaner, 2002; Schmeets, 2017). Bovendien ontwikkelt het 'ik-gevoel' tot een 'wij-gevoel' en worden collectieve problemen gezamenlijk aangepakt en ook makkelijker opgelost (Putnam, 1995). Mensen voelen zich namelijk niet alleen verantwoordelijk voor

zichzelf, maar ook voor de ander. Zo blijkt dan ook dat in landen met een hoog sociaal vertrouwen betere rechtssystemen zijn, dat er minder corruptie is en er een minder groot verschil tussen arm en rijk is (Putnam, 1995; Uslaner, 2002).

Daarentegen hebben mensen met een laag sociaal vertrouwen eerder het gevoel dat anderen misbruik van hen maken. In landen waar het sociale vertrouwen laag is, ontstaan kleine homogene gemeenschappen die angstig of wantrouwend zijn jegens anderen, met als gevolg dat de sociale cohesie onder druk komt te staan (Schmeets, 2017).

Één van de mogelijke oorzaken voor een lager sociaal vertrouwen, waarop gefocust wordt in dit onderzoek, is de toegenomen economische onzekerheid voor steeds meer mensen in de samenleving (Alesina & La Ferrara, 2002). Door een aantal uiteenlopende ontwikkelingen, zoals het woningtekort, de stijgende inflatie, maar ook de toenemende baanonzekerheid door flexibele arbeidscontracten, wordt het bestaan van de ‘gewone’ burger steeds moeilijker. Het Sociaal en Cultureel Planbureau toont zelfs aan dat één op de zes mensen in Nederland zich in een kwetsbare situatie bevindt (SCP, 2023). Die kwetsbaarheid gaat hand in hand met een gevoel van onzekerheid, ook wel bestaansonzekerheid genoemd. Bestaansonzekerheid is het gevoel van ontevredenheid, onzekerheid en onvoorspelbaarheid over de eigen financiële positie (Rohde, et al., 2016). Hierbij gaat het dus niet zozeer om de feitelijke economische situatie, maar meer het perspectief van iemand op zijn of haar huidige en toekomstige economische situatie. De subjectieve definitie van bestaansonzekerheid zal dus aangehouden worden in dit onderzoek.

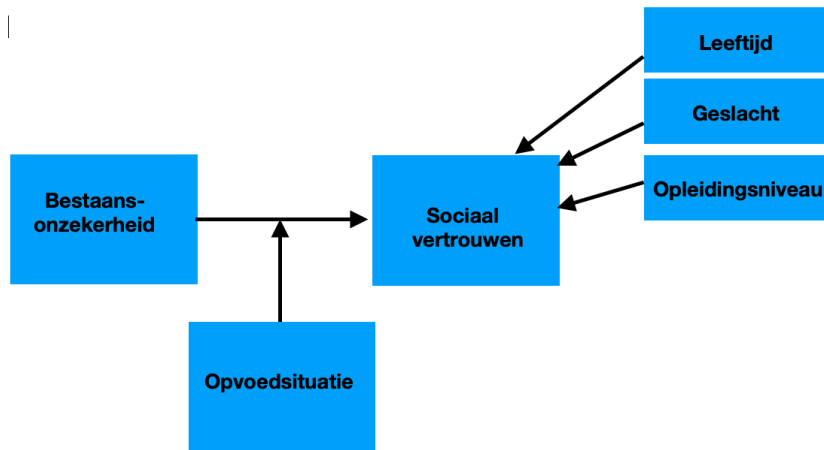
Naast dat in dit onderzoek onderzocht wordt of mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren een lager sociaal vertrouwen hebben, wordt er ook gekeken naar de rol van de opvoedsituatie. De opvoedsituatie heeft namelijk een enorme invloed op de ontwikkeling van een kind en haar waarden (Oliner & Oliner, 1988). Een kind krijgt

namelijk van de ouders mee welke waarden zij belangrijk achten en aangezien de ouders als rolmodel gezien worden, bestaat er een grote kans dat het kind die waarden overneemt. Zo is het mogelijk dat ook de mate van sociaal vertrouwen niet alleen met de huidige financiële positie te maken heeft, maar zou het kunnen zijn dat het eerder een stabiele persoonlijkheidstrek is die in de opvoeding wordt gevormd (Uslaner, 2002). Wellicht speelt de opvoedsituatie bij bestaansonzekereren een dusdanige rol dat dit het verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen minder sterk maakt.

Om dit te onderzoeken worden twee vormen van opvoedsituatie aangehouden, namelijk 'veilig' en 'onveilig'. Een veilige opvoedsituatie verwijst naar mensen die een veilige hechtingsstijl hebben gekend, dit is een situatie waarin het kind in warmte en liefde opgroeit en genoeg aandacht krijgt van de ouders (Bowlby, 1969). Deze stijl heeft positieve gevolgen voor de ontwikkeling van een kind (Bowlby, 1969). Een onveilige opvoedsituatie verwijst naar mensen die een angstige, bezorgde of afwijzende opvoedstijl hebben ervaren, dit is een opvoeding waarbij de ouders en/of verzorgers onvoorspelbaar, afwezig en/of afwijzend kunnen zijn en waarin het kind weinig tot geen emotionele steun vindt bij de ouders (Bowlby, 1969). Deze stijl heeft verscheidene negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van een kind (Bowlby, 1969).

Dit onderzoek levert een belangrijke bijdrage, omdat het inzichtelijk maakt welke beschermings- en risicofactoren vanuit de opvoedsituatie invloed hebben op het verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen. Op basis van deze inzichten kan beleid ontwikkeld worden wat kan bijdragen aan een groter sociaal vertrouwen. Daarnaast is de rol van de opvoedsituatie in sociologisch onderzoek nog niet vaak meegenomen, waardoor het tot interessante uitkomsten kan leiden.

Al met al staat in dit onderzoek de volgende vraag centraal: Is er een effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen en wordt dit effect geneutraliseerd door een veilige opvoedsituatie? Om deze vraag te beantwoorden, wordt een kwantitatieve analyse gedaan van Nederlandse data. Deze data is verzameld door het LISS-panel.

Figuur 1: het conceptuele model

2 Theoretisch kader

2.1 Bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen

Mensen hebben als eerste prioriteit om te streven naar hun materiële basisbehoeften en houden zich pas bezig met andere dingen als zij zich geen zorgen hoeven te maken over ‘overleven’ (Maslow, 1943). Wanneer iemand zich wel zorgen moet maken over ‘overleven’ en het gevoel van onzekerheid en angst ervaart over de huidige of toekomstige financiële situatie, maakt het diegene kwetsbaar. Het is namelijk niet mogelijk om onverwachte uitgaven te doen of risico’s te nemen, omdat de gevolgen hiervan direct van invloed kunnen zijn op de vervulling van materiële levensbehoeften.

Mensen die bestaansonzekerheid ervaren, hebben hierdoor een sterke behoefte aan controle en voorspelbaarheid. Om dit te realiseren, houden ze zich vast aan wat vertrouwd is en keren ze zich af tegen dingen die buiten dat vertrouwd liggen (De Vries, 2018). Dingen

die buiten het vertrouwde liggen kunnen immers als bedreiging gezien worden voor het behoud van de controle, omdat het nieuwe en onbekende situaties met zich meebrengt. Dit is waarom ze zich ook afkeren tegen mensen buiten hun eigen bekende kring en het sociale vertrouwen lager is. Ze kunnen bang zijn dat anderen profiteren of misbruik maken van hun situatie (Sairam, et al., 2022). Dit uit zich bijvoorbeeld in financiële uitbuiting, manipulatie of discriminatie. Als ze met één of meerdere van deze interacties te maken krijgen, kan het ertoe leiden dat ze niet of nauwelijks meer kunnen rondkomen (Hamamura, 2012). Ze kunnen namelijk, in tegenstelling tot bestaanszekeren, niet terugvallen op een financiële buffer.

Daarnaast hebben bestaansonzekeren een lager sociaal vertrouwen, doordat ze zich minder gehoord kunnen voelen op maatschappelijk niveau. Mensen die ontevreden zijn over hun eigen financiële situatie, zijn vaak ook ontevreden over mensen met een machtige positie, omdat ze geneigd zijn hen aan te wijzen voor hun individuele situatie (Rothstein, 2011). Ook kunnen ze het gevoel ervaren dat politieke besluitvormers geen beslissingen maken waarin rekening met hen wordt gehouden, omdat ze dit niet direct terugzien op de politieke agenda of in beleidsplannen (Wroe, 2015). Ze kunnen zich hierdoor weggecijferd voelen en het vertrouwen in anderen en in de samenleving verliezen, waardoor ze interacties met mensen buiten de vertrouwde groep gaan vermijden (Rothstein, 2011).

Bovendien zijn mensen die zich bestaansonzeker voelen constant bezig met hun eigen overleving en zorgen, waardoor ze minder mentale ruimte en energie over hebben om zich ook bezig te houden met het welzijn van mensen buiten hun eigen kring (Mani et al., 2013). Ze zijn hierdoor minder snel geneigd onbekenden te helpen of met hen samen te werken en kunnen interacties met mensen buiten de bekende kring gaan vermijden. Ze komen als gevolg hiervan weinig diversiteit tegen, wat juist enorm belangrijk is omdat het ons helpt om open te staan voor verschillende perspectieven en ervaringen. Wanneer men alleen in contact komt met zichzelf of mensen die op hen lijken, weet men niet hoe ze moeten omgaan met onbekende/nieuwe situaties of personen wanneer ze hiermee geconfronteerd worden (Oliner & Oliner, 1988). Die onwetendheid kan leiden tot gevoelens van angst of ongemak,

waardoor ze zichzelf sociaal kunnen isoleren (RVS, 2024) en het vertrouwen in anderen buiten de eigen kleine omgeving laag is (Oliner & Oliner, 1988).

Dit leidt tot de volgende hypothese over de relatie tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen.

1. *Als mensen meer bestaansonzekerheid ervaren, dan hebben zij een lager sociaal vertrouwen.*

2.2 Bestaansonzekerheid, sociaal vertrouwen en de rol van de opvoedsituatie

Hoewel het dus aannemelijk is dat de kwetsbaarheid die bij bestaansonzekerheid hoort zich vertaalt naar een lager sociaal vertrouwen, moet ook de invloed van de opvoedsituatie niet worden onderschat. We worden namelijk gevormd door wat we vanuit de opvoeding meekrijgen. Het vormt de basis voor onze normen en waarden en hoe we tegen de wereld aankijken, maar ook hoe we met verschillende situaties of gebeurtenissen in het leven omgaan (Bowlby, 1969). Ook sociaal vertrouwen zou een waarde kunnen zijn die door de opvoeding wordt bepaald in plaats van een waarde die we later in ons leven ontwikkelen. Hoewel Putnam het idee ondersteunt dat mensen verderop in hun leven over vertrouwen moeten leren door middel van regelmatige interacties en samenwerking (Putnam, 1995), stelt Uslaner dat we leren over vertrouwen van onze ouders, vroeg in ons leven (Uslaner, 2002).

Putnam schreef in zijn boek *'Bowling Alone'* dat mensen pas leren over vertrouwen door een vereniging, vrijwilligerswerk of sociale evenementen doordat men moet samenwerken en er niet alleen komt door een stem te laten horen (Putnam, 1995). Mensen moeten een goede verenigingspolitiek bedrijven door bijvoorbeeld te luisteren, overleggen, geven en nemen, maar ook door belangen af te wegen (Putnam, 1995). Uslaners zienswijze is te beschouwen als kritiek op deze theorie. Hij stelt namelijk dat onze ouders en/of verzorgers belangrijke rolmodellen zijn tijdens onze kindertijd en dat we door hun gedrag en interacties, bijvoorbeeld het nakomen van beloften, onze eerste ervaringen vormen met vertrouwen.

Deze vroege ervaringen leggen volgens hem de basis voor onze latere relaties en beïnvloeden hoe we vertrouwen in anderen ontwikkelen (Uslaner, 2002).

Wanneer ervan uit wordt gegaan dat de relatie met de ouders inderdaad de basis vormt voor de ontwikkeling van sociaal vertrouwen, is het goed mogelijk dat iemand die in een veilige opvoedsituatie opgegroeid is en later een gevoel van bestaansonzekerheid ervaart door de vroege hechting minder angst voelt om anderen te vertrouwen en relaties op te bouwen. Dit kan verklaart worden door middel van de hechtingstheorie, die zegt dat mensen cognitieve representaties vormen van de werkelijkheid tijdens hun kindertijd die gebaseerd zijn op de interacties die ze voor hun kindertijd hadden met hun verzorgers (Bowlby, 1969). Dus wanneer een kind in een veilige opvoedsituatie opgroeit, ervaart het op jonge leeftijd positieve relaties met anderen (hun ouders) en leert dat anderen (hun ouders) betrouwbaar zijn, waardoor het ook op latere leeftijd niet bang is om relaties op te bouwen met anderen (Bowlby, 1969; Oliner & Oliner, 1988; Alesina & la Ferrara, 2002).

Daarnaast leren kinderen die in een veilige opvoedsituatie opgroeien het belang van een sterk sociaal netwerk. Een sterk sociaal netwerk biedt een bron van kennis en vriendschappen, maar ook van steun in tijden van nood. Ze leren dus niet alleen vroeg relaties op te bouwen met anderen, maar leren ook om deze relaties te onderhouden. (Paradis & Boucher, 2020; Shahab et al., 2021). Dit maakt dat ze, in tegenstelling tot mensen die in een onveilige opvoedsituatie opgroeien, een vangnet van hun sociale kringen hebben om op terug te vallen. Hierdoor kunnen mensen die in een veilige opvoedsituatie opgroeien een tegenslag makkelijker opvangen (RVS, 2024). Het sociale vertrouwen wordt dus minder aangetast door de bestaansonzekerheid, doordat ze door hun veilige opvoedsituatie eerder kunnen terugvallen op een sterk sociaal netwerk.

Daarbij komt dat mensen die in een veilige opvoedsituatie opgroeien eerder geloven dat ze de uitkomsten van gebeurtenissen in hun leven kunnen beïnvloeden met hun eigen inspanningen. Ze geloven dan ook dat succes of falen voornamelijk afhangt van henzelf en nemen hier ook de verantwoordelijkheid voor (Basgall & Snyder, 1988). Dit komt doordat zij geen ontevredenheid hebben ervaren in relaties met anderen (hun ouders), dus zien anderen

ook niet als boosdoener voor hun toestand (Mucclun & Merrell, 1989; Oliner & Oliner, 1988). Bestaansonzekereren die in een veilige opvoedsituatie zijn opgegroeid zoeken het probleem dan dus ook eerder bij zichzelf in plaats van in de omgeving. Dit terwijl mensen die in een onveilige opvoedsituatie zijn opgegroeid, of die als kind te maken kregen met dwang en intimidatie, eerder een gevoel van machteloosheid ervaren (Mucclun & Merrell, 1989). Door die machteloosheid zijn zij eerder geneigd om de schuld voor hun onbevredigende toestand op anderen te projecteren als troost (Wang & Anderson, 1994; Wroe, 2015). Zij zien de omgeving dus eerder als schuldige, waardoor zij die omgeving ook minder vertrouwen. Dit leidt tot de volgende hypothese over de relatie tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen en de rol van de opvoedsituatie.

2. *Het negatieve effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen is minder sterk voor mensen met een veilige opvoedsituatie.*

2.3 Controlevariabelen

Geslacht

Mannen zijn over het algemeen zelfverzekerder dan vrouwen en ervaren doorgaans minder stress en angst (Miles & Naumann, 2023). Het is goed mogelijk dat zowel mannen als vrouwen makkelijk contact maken met anderen, maar dat mannen dit contact ook eerder vertrouwen en vrouwen hierin wat terughoudender zijn. Het blijkt dan ook dat mannen een groter sociaal vertrouwen hebben dan vrouwen (Alesina & La Ferrara, 2002). Verder hebben mannen een groter vertrouwen in hun financiële toekomst (CBS, 2022). Dit kan invloed hebben op het verschil in het gevoel van bestaansonzekerheid tussen mannen en vrouwen. Om dit effect van geslacht los te kunnen zien van het mogelijke effect van bestaansonzekerheid, is het belangrijk dat er gecontroleerd wordt voor geslacht. Tevens zijn er methodologische argumenten om geslacht als controlevariabele op te nemen die besproken worden in het methodenhoofdstuk.

Leeftijd

Jongvolwassenen ervaren over het algemeen een grotere bestaansonzekerheid dan ouderen. Jongvolwassenen zijn namelijk erg kwetsbaar op financieel gebied, doordat ze vaak te maken hebben met (studie)schulden en flexibele arbeidscontracten. Bovendien hebben zij meer redenen om zich druk te maken over de toekomst dan ouderen, omdat ze nog een langere weg te gaan hebben en hebben ze naast de zorg voor zichzelf ook de zorg voor het gezin. Verder blijkt dat vertrouwen stijgt met de leeftijd (Alesina & La Ferrara, 2002). Ouderen hebben dus een hoger sociaal vertrouwen dan (jong)volwassenen. Het is dus belangrijk om te controleren voor leeftijd om uit te sluiten dat het mogelijke effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen is toe te schrijven aan leeftijd.

Opleidingsniveau

Hoger opgeleiden ervaren minder vaak bestaansonzekerheid, omdat opleidingsniveau sterk samenhangt met de hoogte van het inkomen en stabiliteit in het werk (Rohde et al., 2016). Daarnaast hebben hoger opgeleiden dankzij hun opleiding een groter sociaal vertrouwen (Putnam, 1995; CBS, 2017). Een hogere opleiding draagt immers bij aan meer kennis en begrip over maatschappelijke en politieke kwesties. Bovendien hebben ze meer contacten in diverse sociale kringen. Hierdoor kunnen ze zich beter inleven in anderen, zijn ze op de hoogte over wat er speelt in een groot deel van de maatschappij en hebben ze een groter sociaal netwerk waardoor ze zich verbonden voelen met anderen en dus een groter sociaal vertrouwen hebben. Om uit te sluiten dat een eventueel effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen eigenlijk toe te schrijven valt aan het opleidingsniveau, is het belangrijk dat er gecontroleerd wordt voor opleidingsniveau.

3 Methoden

3.1 Beschrijving databestand

In dit onderzoek is data gebruikt afkomstig uit het LISS-Panel (Langlopende Internet studies voor de Sociale Wetenschappen). Dit panel is in 2007 opgericht en houdt zich bezig met

wetenschappelijk en maatschappelijk onderzoek. Het LISS-Panel heeft als doel om meer te weten te komen over verschillende aspecten van het dagelijks leven van de Nederlandse bevolking. De verzamelde data is openbaar voor wetenschappelijk, maatschappelijk of beleidsrelevant onderzoek (Centerdata, 2024). Het LISS-Panel is gebaseerd op de populatie Nederlands sprekende mensen die in Nederland wonen van 16 jaar en ouder (Scherpenzeel, 2009).

De huishoudens zijn in 2007 geselecteerd middels een willekeurige steekproef uit het populatieregister van het Centraal Bureau voor de Statistiek (Centerdata, 2024). Het was niet mogelijk voor mensen om zich vrijwillig aan te melden. De mensen die geselecteerd werden uit de willekeurige steekproef zijn via telefoon, post of huisbezoek gevraagd om deel te nemen aan het panel. Uiteindelijk heeft 48% van de huishoudens zich daadwerkelijk geregistreerd voor het panel (Scherpenzeel, 2009). Destijds ging het hierbij om ongeveer 10.000 respondenten. Inmiddels zijn er circa 2.500 personen niet meer actief in het panel. Het huidige panel bestaat uit circa 7.500 respondenten en 5.000 huishoudens. Het aantal respondenten is groter dan het aantal huishoudens, doordat er uit één huishouden meerdere respondenten de vragenlijst kunnen invullen. In paragraaf 3.2 wordt ingegaan op de implicaties hiervan.

De deelnemers van het LISS-Panel vullen elke maand online vragenlijsten in die gemiddeld 60 minuten duren en ontvangen een geldprijs voor elke ingevulde vragenlijst. Een deel van het onderzoek is gereserveerd voor de LISS Core Study. Deze studie wordt jaarlijks herhaald en behandelt vragen over werk, opleiding, huisvesting en vrije tijd. Daarnaast is er ook veel ruimte voor sporadische vragenlijsten.

Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van vragen uit de ‘inkomen’-vragenlijst uit wave 12 (juni - juli 2019). Daarnaast worden enkele vragen uit de ‘politieke en sociale waarden’-vragenlijst uit januari 2020 en uit de ‘levensgeschiedenis’-vragenlijst uit juli en augustus 2012 meegenomen. Achtergrondinformatie zoals leeftijd, geslacht en opleidingsniveau wordt voorafgaand aan elke vragenlijst bevestigd en geüpdatet in een aparte dataset ‘Achtergrondvariabelen’. Voor dit onderzoek wordt hiervan de versie uit

september 2022 gebruikt. Om een duidelijk overzicht van het responspercentage per vragenlijst te laten zien, wordt dit gezamenlijk weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: Overzicht van de vragenlijsten: periode van afname, aantal benaderde respondenten en de response

Vragenlijst	Periode van afname	Benaderde respondenten	Respons
<i>Achtergrondvariabelen</i>	september 2022		
<i>Inkomen Wave 12</i>	juni - juli 2019	6.192	4.968 (80,2%)
<i>Politieke en sociale waarden</i>	januari 1010	2.935	2.218 (75,6%)
<i>Levensgeschiedenis</i>	juli - augustus 2012	6.271	5.247 (83,7%)

3.2 Dataselectie

Er is een selectie gemaakt in de dataset om alleen de respondenten mee te nemen die relevant zijn voor dit onderzoek. Er is geselecteerd voor 'huishoudhoofd'. Dit is gedaan omdat er meerdere respondenten uit hetzelfde huishouden kunnen deelnemen aan de vragenlijsten. Door te selecteren voor huishoudhoofd wordt er één iemand van het huishouden meegenomen en is geprobeerd om de afhankelijkheid tussen de data van de respondenten te verminderen. Met huishoudhoofd wordt verwezen naar degene op wiens naam het huur- of koopcontract van de woning staat of degene wiens inkomen het hoogst is. Door deze selectie te maken en alleen bovenstaande modules te gebruiken, bestaat het totale uiteindelijke respondenten uit 640 personen.

3.3 Operationalisaties

In dit onderzoek is sociaal vertrouwen de afhankelijke variabele. Bestaansonzekerheid, opvoedsituatie, leeftijd, geslacht en opleidingsniveau dienen als onafhankelijke variabelen. Hierbij is opvoedsituatie een moderatorvariabele en zijn geslacht, leeftijd en opleidingsniveau controlevariabelen. In bijlage 1 zijn de oorspronkelijke variabelen en de bewerkingen voor de uiteindelijke variabelen opgenomen. De operationalisaties van de variabelen worden hieronder kort toegelicht.

Sociaal vertrouwen is gemeten door respondenten hun mening te vragen over drie stellingen. De drie stellingen luiden als volgt: (1) In het algemeen zijn de meeste mensen te vertrouwen; (2) De meeste mensen zouden proberen misbruik van mij te maken als zij daartoe de kans krijgen, en (3) De meeste mensen proberen meestal behulpzaam te zijn. Men kon antwoorden op een 7-puntsschaal, waarbij 1 = helemaal oneens en 7 = helemaal eens. Om een variabele te krijgen waarbij een hogere score meer sociaal vertrouwen aanduidt, zijn de scores van de antwoorden van stelling 2 gespiegeld. Er is een schaal gemaakt door de verschillende items op te tellen (Cronbach's Alpha = 0,77). Een Cronbach's Alpha waarde van 0,77 suggereert dat de items van de schaal goed samenhangen en in zekere mate allemaal hetzelfde concept meten. De schaal is dus betrouwbaar voor het meten van sociaal vertrouwen. Er is voor gekozen om deze items te gebruiken omdat de eerste vraag daadwerkelijk ingaat op de mate van vertrouwen in anderen. De laatste twee items gaan in principe in op de verwachting van bepaalde eigenschappen bij de ander die van groot belang zijn voor het opbouwen van vertrouwen. De verwachting dat de ander geen misbruik van je maakt is een voorwaarde om diegene te kunnen vertrouwen, omdat vertrouwen gebaseerd is op het geloof dat de ander eerlijk en oprecht is in zijn of haar intenties (Putnam, 1995). Als er twijfels zouden bestaan over de intenties en gedragingen van een ander, zou het ook zeer moeilijk worden om een vertrouwensrelatie te ontwikkelen. Bovendien speelt het geloof in de behulpzaamheid van de ander ook een belangrijke rol bij het opbouwen van vertrouwen in de ander. Men voelt zich dan meer geneigd om samen te werken, maar er ontstaat ook een groter gemeenschapsgevoel (Putnam, 1995).

Bestaansonzekerheid is geoperationaliseerd met een combinatie van drie items: (1) Hoe tevreden bent u over uw financiële situatie; (2) Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoe moeilijk of makkelijk u kunt rondkomen van uw inkomen, en (3) Hoe zou u op dit moment de financiële situatie van uw huishouden beschrijven. Men kon bij vraag 1 en 2 antwoorden op 11-puntsschaal, waarbij bij vraag 1 een score van 0 = niet tevreden en 10 = helemaal tevreden, en bij vraag 2 een score van 0 = moeilijk en 10 = makkelijk. Bij vraag 3 kon men antwoorden op een 5-puntsschaal, waarbij bij een score van 1 = er worden schulden gemaakt en 5 = er wordt veel geld overgehouden. Dit item is gehercodeerd naar een 11-puntsschaal waarna de items zijn opgeteld tot een schaal voor bestaansonzekerheid, waarbij een hogere score duidt op een hogere mate van gevoelens van bestaansonzekerheid (Cronbach's Alpha = 0,84). De keuze om deze items te gebruiken voor het meten van bestaansonzekerheid heeft te maken met de subjectieve definitie ervan. Bestaansonzekerheid is onzekerheid, ontevredenheid en onvoorspelbaarheid van de eigen en toekomstige financiële situatie. Het eerste gebruikte item gaat in op de ontevredenheid over de financiële situatie. Ontevredenheid over de financiële situatie kan het gevoel van bestaansonzekerheid versterken, omdat het spanningen en een gevoel van machteloosheid teweeg kan brengen. De laatste twee items zijn gebruikt om het gevoel van onzekerheid en onvoorspelbaarheid over de financiële situatie te achterhalen. Wanneer iemand namelijk moeilijk kan rondkomen en/of schulden maakt, ervaart diegene een grote onzekerheid en onvoorspelbaarheid. Deze persoon moet namelijk goed nadenken waar het schaarse inkomen aan besteed wordt en kan geen grote uitgaven doen. Hierdoor wil de persoon zelf de controle behouden over de huidige situatie, want onverwachte uitgaven kunnen niet uit en bestaande schulden kunnen niet nog verder oplopen. Door de enorme onzekerheid die op dit moment al ervaren wordt, kan de persoon ook moeilijk een voorspelling maken van hoe de financiële situatie er in de toekomst uit zal zien. Mensen die zich bestaansonzeker voelen, zijn dus kwetsbaar als gevolg van de ontevredenheid, onzekerheid en onvoorspelbaarheid die zij over de financiële situatie ervaren, daarom is ervoor gekozen om items te gebruiken die hierop ingaan.

Opvoedsituatie is gemeten aan de hand van acht vragen die ingaan op een veilige opvoedsituatie; (1) Ik kon altijd met mijn problemen bij mijn moeder terecht; (2) Mijn moeder en ik hadden een hechte band; (3) Ik voelde me altijd gesteund door mijn moeder; (4) Mijn moeder begreep goed wat mij bezig hield; (5) Ik kon altijd met mijn problemen bij mijn vader terecht; (6) Mijn vader en ik hadden een hechte band; (7) Ik voelde me altijd gesteund door mijn vader en tot slot (8) Mijn vader begreep goed wat mij bezig hield. Men kon hierbij antwoorden op een 5-puntsschaal waarbij 1 = helemaal mee oneens en 5 = helemaal mee eens. De acht items zijn samengevoegd tot een schaal (opvoedsituatie) (Cronbach's Alpha = 0,91). Een hogere score duidt op een veilige opvoedsituatie. Er is gekozen om deze items te gebruiken omdat deze vragen voornamelijk ingaan op steun en begrip van de ouders. Wanneer iemand gesteund en begrepen wordt en bij de ouders terecht kan, is er sprake van een hechte en warme band met de ouders waarin kinderen ook emotioneel gesteund worden. Dit impliceert een veilige opvoedsituatie.

Geslacht is een variabele voor het geslacht van de respondent met twee mogelijke antwoorden: man (1) en vrouw (2). Deze variabele is gehercodeerd, zodat man een waarde van 0 aantoont en vrouw een waarde van 1.

Leeftijd is een continue variabele waar de respondenten hun leeftijd in jaren hebben opgegeven. Deze variabele wordt aangeduid met de naam: lftdhhh.

Opleidingsniveau is gemeten aan de hand van de categorieën gebruikt door het CBS waarbij respondenten hun hoogst behaalde opleiding konden aangeven: (1) basisonderwijs; (2) vmbo; (3) havo/vwo; (4) mbo; (5) hbo; (6) wo.

3.4 Analyse-opzet

In dit onderzoek wordt een hiërarchische lineaire regressieanalyse uitgevoerd om de hypothesen uit dit onderzoek te toetsen. Voordat deze analyse uitgevoerd wordt, worden de univariate en bivariate statistieken gecontroleerd. Daarnaast worden van tevoren de assumpties voor een lineaire regressieanalyse nagegaan en worden observaties die mogelijk invloedrijk zijn onderzocht. Hierna zal de regressieanalyse in vier stappen plaatsvinden.

In de eerste stap wordt model 1 geschat, hierin is sociaal vertrouwen de afhankelijke variabele en dienen de controlevariabelen leeftijd, opleidingsniveau en geslacht als onafhankelijke variabelen. Dit model laat de effecten van de controlevariabelen op sociaal vertrouwen zien en is bedoeld om het versturende effect van de controlevariabelen te analyseren.

In de tweede stap wordt model 2 geschat. In dit model wordt het hoofdverband geschat door aan model 1 de onafhankelijke variabele bestaansonzekerheid toe te voegen.

Vervolgens wordt in de derde stap het derde model geschat. In dit model wordt de moderatorvariabele opvoedsituatie toegevoegd.

Tot slot wordt in de vierde stap een interactieterm aan het model toegevoegd om het moderatie-effect te schatten.

4 Resultaten

4.1 Beschrijvende resultaten

4.1.1 Univariante statistieken

In deze paragraaf worden de beschrijvende statistieken van alle variabelen in dit onderzoek toegelicht. In tabel 2 wordt het overzicht weergegeven. In de eerste kolom staan de gemiddelden en standaarddeviaties weergegeven waarbij het filter voor de dataselectie van huishoudhoofd aanstaat en in de tweede kolom staan de gemiddelden en standaarddeviaties waarbij dit filter voor de dataselectie uitstaat, dus de oorspronkelijke waarden. Dit is gedaan om te kunnen vergelijken of er grote verschillen zijn. Daarnaast wordt het minimum, maximum en kwartiel overzicht weergegeven om een beter beeld te krijgen van de spreiding van een variabele.

Allereerst heeft sociaal vertrouwen een gemiddelde van 15,07 op een schaal van 3 tot 21. Verder is te zien dat 75% van de respondenten een waarde van 18 of lager heeft en 25% een waarde van 13 of lager ($Q3 = 18$; $Q1 = 13$) en het minimum is 5. Deze waarden liggen redelijk ver uit elkaar, wat op veel spreiding in de variabele duidt.

De variabele bestaansonzekerheid heeft een gemiddelde van 9,80 op een schaal van 1 tot 30. Dit is vrij laag, wat betekent dat de meeste respondenten gemiddeld laag scoren op bestaansonzekerheid en dus relatief weinig bestaansonzekerheid ervaren. Dit is ook op te merken als naar de kwartielen gekeken wordt. 75% van de respondenten scoort namelijk een waarde lager dan 13 en 25% scoort een waarde lager dan 7 ($Q3 = 13$; $Q1 = 7$). De spreiding van de variabele is dus niet erg groot. Wel is opvallend dat het maximum 29 is, er zijn dus wel degelijk respondenten die zich bestaansonzeker voelen, maar dit zullen niet veel zijn.

Opvoedsituatie toont een gemiddelde waarde van 27,63 op een schaal van 8 tot 40. Verder scoort 75% van alle respondenten een waarde van 32 of lager en 25% een waarde van 24 of lager ($Q3 = 32$; $Q1 = 24$) en is het minimum 8. Deze variabele heeft dus ook een redelijke spreiding.

De controlevariabele geslacht bestaat uit de categorieën man en vrouw. In de tabel is te zien dat de verdeling bijna gelijk is wanneer er geen selectie in de data wordt gemaakt (49% man en 51% vrouw), terwijl er een oververtegenwoordiging aan mannen is wanneer de dataselectie voor huishoudhoofd wordt gemaakt. Van alle respondenten is namelijk 68,8% man en 31,3% vrouw. Dit heeft ermee te maken dat huishoudhoofden vaker van het mannelijk geslacht zijn, wat reeds besproken is in paragraaf 3.2.

Bij de variabele leeftijd is te zien dat het oorspronkelijke gemiddelde veel verschilt met het uiteindelijke gemiddelde wanneer het filter voor de dataselectie van huishoudhoofd

toegepast wordt. Zonder de selectie ligt de gemiddelde leeftijd op 52,95 jaar en met de dataselectie ligt deze veel hoger, namelijk op 63,02 jaar. Dit komt doordat huishoudhoofden over het algemeen ouder zijn.

Tot slot heeft opleidingsniveau een gemiddelde van 3,75 op een schaal van 1 tot 6. Bovendien geeft de kwartielinformatie weer dat er respondenten van alle opleidingsniveaus in het onderzoek zitten.

Tabel 2: Beschrijving van de in de analyse opgenomen variabelen: gemiddelde (standaarddeviatie), kwartielwaarden, mediaan, minimum- en maximumwaarden (n = 640)

Variabele	Gemiddelde (SD)	Gemiddelde (SD)*	Minimum	Q1	Mediaan	Q3	Maximum
Sociaal vertrouwen (schaal 3-21)	15,07 (2,90)	14,69 (3,10)	5	13	15	18	21
Bestaansonzekerheid (schaal 1-30)	9,80 (4,74)	9,91 (4,91)	1	7	9	13	29
Opvoedsituatie (schaal 8-40)	27,63 (6,54)	27,77 (6,54)	8	24	28	32	40
Leeftijd	63,02 (12,83)	52,95 (14,99)	29	55	65	72	93
Opleidingsniveau (6 categorieën)	3,75 (1,47)	3,45 (1,66)	1	2	4	5	6
Geslacht							
0 = man	68,8%	49%					
1 = vrouw	31,3%	51%					

*statistieken zonder filter voor dataselectie

4.1.2 Bivariate statistieken

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen verschillende variabelen, worden in deze paragraaf de correlaties geïnterpreteerd. Dit wordt gedaan aan de hand van de Pearson's Correlation.

In tabel 3 worden de correlaties weergegeven.

Uit deze tabel kan opgemerkt worden dat sociaal vertrouwen significant negatief samenhangt met bestaansonzekerheid ($r = -0,274, p < 0,01$). Dit betekent dat mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren, gemiddeld een lager sociaal vertrouwen hebben. Dit komt overeen met de theoretische verwachting. Ook is te zien dat de correlatie tussen sociaal vertrouwen en opleidingsniveau significant is, wat betekent dat hoger opgeleiden meer sociaal vertrouwen hebben dan lager opgeleiden ($r = 0,197, p < 0,01$). Verder is het opvallend dat sociaal vertrouwen niet significant samenhangt met opvoedsituatie en dat deze correlatie erg klein is, terwijl vanuit de theorie wel samenhang verwacht werd tussen deze variabelen. Bovendien is de correlatie tussen sociaal vertrouwen en geslacht niet significant. Datzelfde geldt voor de correlatie tussen sociaal vertrouwen en leeftijd.

Bestaansonzekerheid hangt significant negatief samen met opvoedsituatie ($r = -0,087, p < 0,05$). Mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren, hebben vaker te maken gehad met een onveilige opvoedsituatie. Verder ervaren vrouwen ($r = 0,214, p < 0,01$) en lager opgeleiden ($r = -0,208, p < 0,01$) over het algemeen meer bestaansonzekerheid. Het is dus goed om deze variabelen mee te nemen als controlevariabelen. De correlatie tussen bestaansonzekerheid en leeftijd is niet significant.

Opvoedsituatie toont met geen enkele controlevariabele een significante correlatie. Het is hierbij met name opvallend dat er geen significantie is met de controlevariabele, opleidingsniveau, omdat iemand die in een veilige opvoedsituatie opgroeit in de meeste gevallen meer kansen en steun ontvangt van de omgeving om zich te ontwikkelen dan iemand die in een onveilige opvoedsituatie opgroeit.

Tot slot hangt leeftijd significant samen met opleidingsniveau ($r = -0,257, p < 0,01$), wat verklaarbaar is doordat mensen naarmate ze ouder worden mogelijk meer opleidingen afgerond hebben.

Tabel 3: Correlaties van alle variabelen die zijn opgenomen in de analyse ($n = 640$)

Variabele	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Sociaal vertrouwen	-	-0,274**	0,054	0,034	0,051	0,197**
Bestaansonzekerheid		-	-0,087*	0,214**	0,010	-0,208**
Opvoedsituatie			-	-0,071	-0,037	-0,006
Geslacht (vrouw)				-	-0,058	-0,023
Leeftijd					-	-0,257**
Opleidingsniveau						-

* significant bij $p < 0,05$, ** significant bij $p < 0,01$

4.2 Modevaluatie

In dit onderzoek wordt geprobeerd om met behulp van een hiërarchische lineaire regressieanalyse de onderzoeksvraag te beantwoorden. Hiervoor zijn in totaal vier modellen geschat. Sociaal vertrouwen is in ieder model de afhankelijke variabele. In het eerste model worden de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau toegevoegd, omdat deze variabelen een grote invloed kunnen hebben op zowel bestaansonzekerheid als sociaal vertrouwen, en er vooral mannen en mensen met een hogere leeftijd in de dataset zijn geselecteerd. Dus om de effecten van de controlevariabelen op sociaal vertrouwen te kunnen inschatten, worden deze in het eerste model toegevoegd. In model 2 wordt de variabele

bestaansonzekerheid toegevoegd. In dit model wordt het hoofdeffect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen onderzocht. In model 3 wordt de moderator opvoedsituatie toegevoegd om het directe effect van opvoedsituatie op de afhankelijke variabele sociaal vertrouwen te schatten. Tot slot wordt in model 4 de interactieterm toegevoegd om het moderatie-effect te toetsen.

Voordat de hypothesen getoetst worden, wordt er in deze paragraaf gekeken naar de kwaliteit en implicaties van de modellen en de data. Hiervoor wordt gekeken naar de modelfit, de assumpties van een lineaire regressieanalyse, multicollineariteit en eventuele uitbijters.

4.2.1 Modelfit

In tabel 4 is een overzicht te zien van de vier modellen die geschat zijn. Model 1 bevat enkel de afhankelijke variabele sociaal vertrouwen en de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Dit model leidt tot een $R^2_{adjusted}$ van 0,05. Dit houdt in dat geslacht, leeftijd en opleidingsniveau samen 5% van de verschillen tussen mensen in de mate van sociaal vertrouwen kunnen verklaren. Door deze variabelen mee te nemen, is model 1 significant beter in het voorspellen van sociaal vertrouwen dan wanneer alleen wordt gekeken naar het gemiddelde van sociaal vertrouwen ($F_{change} = 11,60; p < 0,01$).

Aan het tweede model (tabel 4) wordt de variabele bestaansonzekerheid toegevoegd. Het gevolg van deze toevoeging is dat het verklaarde deel van de spreiding in sociaal vertrouwen toeneemt naar 11% ($R^2_a = 0,108$). Bestaansonzekerheid kan dus 6% van de mate van sociaal vertrouwen verklaren. Het tweede model leidt tot een significant betere

voorspelling van sociaal vertrouwen ten opzichte van het eerste model ($Fchange = 20,40$; $p < 0,001$).

In model 3 is de variabele opvoedsituatie toegevoegd. Hierin is te zien dat door de toevoeging van opvoedsituatie, het verklaarde deel van de spreiding in sociaal vertrouwen 11% blijft ($R^2a = 0,109$; $Fchange = 16,61$; $p < 0,001$). Opvoedsituatie biedt dus geen extra verklarende kracht voor sociaal vertrouwen. De p-waarde blijft wel significant, wat aangeeft dat het model nog steeds een goede fit is.

In model 4 wordt een interactieterm toegevoegd tussen bestaansonzekerheid en opvoedsituatie om het moderatie-effect te schatten. De $R^2adjusted$ toont een percentage van 11%, wat inhoudt dat ook de interactieterm geen extra mate van sociaal vertrouwen kan verklaren. Ook is te zien dat de $F-change$ kleiner wordt, maar dat de p-waarde wel significant blijft ($F-change = 13,82$; $p < 0,001$). Dit betekent dat dit model minder verklarende kracht biedt, maar dat de toevoeging van de interactieterm nog steeds een significant effect heeft op het gehele model.

Tabel 4: Resultaten van regressieanalyse met sociaal vertrouwen als afhankelijke, bestaansonzekerheid als onafhankelijke en opvoedsituatie als moderator variabele (n= 640)

	Model 1 b (SE)	p	Model 2 b (SE)	p	Model 3 b (SE)	p	Model 4 b (SE)	p	VIF
(Constant)	14,966 (0,14)	<0,001	14,828 (0,13)	<0,001	14,822 (0,13)	<0,001	14,823 (0,13)	<0,001	
Geslacht (0 = man; 1 = vrouw)	0,289 (0,24)	0,23	0,626 (0,24)	0,01	0,642 (0,24)	0,01	0,643 (0,24)	0,01	1,06
Leeftijd	0,025 (0,01)	0,01	0,023 (0,01)	0,01	0,024 (0,01)	0,01	0,024 (0,01)	0,01	1,08
Opleidingsniveau	0,446 (0,08)	<0,001	0,337 (0,08)	<0,001	0,341 (0,08)	<0,001	0,341 (0,08)	<0,001	1,12
Bestaansonzekerheid			-0,159 (0,02)	<0,001	-0,157 (0,02)	<0,001	-0,157 (0,02)	<0,001	1,10
Opvoedsituatie					0,020 (0,02)	0,24	0,019 (0,02)	0,25	1,02
Interactie (B x O)							0,001 (0,00)	0,84	1,01
R2 adjusted	0,047		0,108		0,109		0,107		
F-change	11,60	<0,001	20,40	<0,001	16,61	<0,001	13,82	<0,001	

4.2.2. Assumpties, multicollineariteit en uitbijters

In bijlage 3 wordt uitgebreid ingegaan op de controle van assumpties, multicollineariteit en uitbijters. De belangrijkste bevindingen worden hier kort besproken.

Er gelden vier onderliggende assumpties voor een lineaire regressieanalyse. Ten eerste moet de data uit onafhankelijke waarnemingen bestaan. Daarnaast dient er een lineair verband te bestaan tussen de afhankelijke- en onafhankelijke variabelen, is het van belang dat er sprake is van homoscedasticiteit en tot slot mogen er geen (groeve) schendingen zijn in de normaliteit van de residuen. Deze assumpties worden niet geschonden, dus een lineaire regressie is een goed instrument voor de analyse.

Naast deze vier assumpties is het ook belangrijk om te kijken naar de multicollineariteit. Het is namelijk belangrijk dat de onafhankelijke variabelen niet te sterk met elkaar correleren, want dan kan de statistische kracht van de analyse verloren gaan. De multicollineariteit wordt gecontroleerd aan de hand van de Variance Inflation Factor

(VIF-score). De VIF-score geeft aan in hoeverre de variantie van een schatting van de regressiecoëfficiënten wordt vergroot door multicollineariteit tussen de onafhankelijke variabelen in het model. Deze score is voor alle variabelen dusdanig laag dat multicollineariteit geen risico vormt voor de analyse.

Tot slot zijn de observaties die mogelijk invloedrijk kunnen zijn, ofwel uitbijters, onderzocht. De analyse is opnieuw uitgevoerd zonder de uitbijters om te controleren of dit effect heeft op de resultaten en conclusies van het onderzoek. Uit deze analyse blijkt dat de resultaten geen significante verschillen vertonen vergeleken met de oorspronkelijke resultaten. Hierom is besloten dat de cases, die aangeduid zijn als uitbijters, geen dermate invloed hebben op de hypothesetoetsing en is ervoor gekozen om de resultaten te gebruiken waarin deze observaties wel zijn opgenomen.

4.3 Hypothesetoetsing

In tabel 4 worden de modellen getoond van de lineaire regressieanalyse. In ieder model is sociaal vertrouwen de afhankelijke variabele. De modellen 2 en 4 worden gebruikt om de hypothesen te toetsen. In bijlage 2 staan de volledige resultaten van de regressieanalyses. Alle resultaten dienen geïnterpreteerd te worden als effecten die gecontroleerd worden voor de overige variabelen in het model. Dit is belangrijk omdat we dan beter kunnen begrijpen welke specifieke impact elke individuele variabele heeft op sociaal vertrouwen, los van de invloed van de andere variabelen. De effecten kunnen op deze manier dus beter geïsoleerd worden en er kan een meer betrouwbare interpretatie gegeven worden van de resultaten.

De eerste hypothese die getoetst is, luidt: *‘Als mensen meer bestaansonzekerheid ervaren, hebben zij een lager sociaal vertrouwen’*. Model 2 (tabel 4) wordt gebruikt om deze hypothese te toetsen. In dit model is zichtbaar dat mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren, inderdaad een significant lager sociaal vertrouwen hebben ($b = -0,159$; $p < 0,01$). De eerste hypothese wordt dus ondersteund door de resultaten. Dit effect is bovendien erg

sterk¹. Een man met een gemiddelde leeftijd (63,02 jaar), die mbo heeft afgerond en veel bestaansonzekerheid ervaart, scoort 4,5 punten lager op sociaal vertrouwen (schaal 3-21) dan een man van dezelfde leeftijd en hetzelfde opleidingsniveau die weinig tot geen bestaansonzekerheid ervaart. Deze hoeveelheid punten op een schaal van 3-21 is best hoog, wat betekent dat het effect sterk is.

De tweede hypothese luidt: *'Het negatieve effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen is minder sterk voor mensen met een veilige opvoedsituatie'*. Deze hypothese onderzoekt of opvoedsituatie een moderatie-effect heeft op het verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen. Model 4 (tabel 4) wordt gebruikt om deze hypothese te toetsen. Hieruit kan opgemerkt worden dat de helling van de interactie erg klein en niet significant is ($b = 0,001$; $p = 0,84$), wat betekent dat de tweede hypothese niet ondersteund wordt en dat er geen sprake is van een moderatie-effect van opvoedsituatie. Dit betekent dat de opvoedsituatie van een persoon geen invloed heeft op het negatieve verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen. Hoewel het effect niet significant is, kan het wel geïnterpreteerd worden. Dit wordt uitgebreid gedaan in bijlage 2. Hieruit blijkt dat voor een veilige opvoedsituatie, in overeenstemming met hypothese 2, het negatieve effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen iets minder sterk negatief is. Dus dat iemand die bestaansonzekerheid ervaart en in een veilige opvoedsituatie opgegroeid is, een iets minder laag sociaal vertrouwen heeft vergeleken met iemand die in een onveilige opvoedsituatie opgegroeid is. Dit verschil is echter niet significant.

Controlevariabelen

Naast de hypotheses die getoetst worden, zijn er ook nog een aantal interessante observaties over de effecten van de controlevariabelen die kort in deze paragraaf genoemd worden. In

¹ Om de sterkte van de helling te berekenen, wordt model 2 gebruikt, waaraan de variabele bestaansonzekerheid is toegevoegd. Hieruit volgt de volgende formule voor een man (0) met een gemiddelde leeftijd (63,02 jaar), die mbo (3) heeft afgerond en veel bestaansonzekerheid ervaart (29): $14,828 + 0,626(0) + 0,023(63,02) + 0,337(3) - 0,159(29) = 12,677$.
En voor een man (0) met een gemiddelde leeftijd (63,02 jaar), die mbo (3) heeft afgerond en weinig bestaansonzekerheid ervaart (1): $14,828 + 0,62(0) + 0,023(63,02) + 0,337(3) - 0,159(1) = 17,129$.
 $17,129 - 12,677 = 4,452$.

model 1 zijn de controlevariabelen toegevoegd. Hier is te zien dat de variabele leeftijd een significante p-waarde toont ($b = 0,025$; $p = 0,01$), evenals de variabele opleidingsniveau ($b = 0,446$; $p < 0,001$). Dit betekent dat ouderen en hogeropgeleiden een groter sociaal vertrouwen hebben.

Daarnaast is te zien, in model 2 waar de variabele bestaansonzekerheid wordt toegevoegd, dat ook de helling van geslacht significant wordt en bovendien enorm stijgt ($b = 0,626$; $p = 0,01$). Er is hier sprake van een suppressie-effect, dit houdt in dat bestaansonzekerheid een deel van de variantie in sociaal vertrouwen verklaart wat niet door geslacht wordt verhelderd.

5 Conclusie & Discussie

5.1 Conclusie

De onderzoeksvraag waar door middel van dit onderzoek antwoord op is gegeven luidt: *Is er een effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen en wordt dit effect geneutraliseerd door een veilige opvoedsituatie?* De belangrijkste resultaten die hierbij naar voren zijn gekomen, worden in dit hoofdstuk verder toegelicht.

De resultaten van dit onderzoek laten ten eerste zien dat mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren een lager sociaal vertrouwen hebben. In de theorie wordt dit verklaard door de kwetsbaarheid en daarmee gepaarde behoefte aan controle, ontevredenheid in mensen met een machtige positie en sociale isolatie, wat als gevolg van bestaansonzekerheid kan ontstaan. Ook eerder onderzoek bevestigt dat mensen die het gevoel van bestaansonzekerheid ervaren minder vertrouwen hebben in hun medemens of interacties met anderen zelfs gaan vermijden (Hamamura, 2012; Sairam et al, 2022).

Daarnaast komt uit de resultaten van dit onderzoek naar voren dat het negatieve effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen niet minder sterk wordt wanneer iemand opgegroeid is in een veilige opvoedsituatie. De opvoedsituatie van een persoon

maakt dus niet uit voor de invloed van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen. Dit komt niet overeen met de theoretische verwachtingen. Hierin werd namelijk verondersteld dat mensen die in een veilige opvoedsituatie opgroeien meer sociaal vertrouwen ontwikkelen en wanneer zij op latere leeftijd het gevoel van bestaansonzekerheid ervaren minder snel wantrouwend zijn tegenover een ander, in vergelijking met mensen die in een onveilige opvoedsituatie opgroeien. Door een veilige opvoedsituatie zouden ze namelijk al vroeg positieve relaties met anderen (ouders) ervaren, het belang van een sterk sociaal netwerk kennen en henzelf verantwoordelijk stellen voor hun individuele situatie.

Er kunnen meerdere redenen zijn voor het feit dat er geen bewijs is gevonden voor deze veronderstelling. Ten eerste is het mogelijk dat bestaansonzekerheid een dermate invloed heeft op mensen dat zelfs de basiswaarden vanuit de opvoedsituatie overschaduw worden en de mate van sociaal vertrouwen hoe dan ook daalt. Ander wetenschappelijk onderzoek toont aan dat de onmiddellijke dreiging, stress en angst die door bestaansonzekerheid ontstaat, tot kortzichtige en risicomijdende besluitvorming kan leiden (Haushofer & Fehr, 2014). Daarnaast wordt het cognitief functioneren van mensen direct belemmert als gevolg van bestaansonzekerheid (Mani et al., 2013). De constante zorgen over de basisbehoeften zijn namelijk dominant aanwezig waardoor andere normen en waarden naar de achtergrond kunnen verdwijnen. Dit zou wellicht verklaren waarom de waarden vanuit de opvoedsituatie minder relevant worden wanneer men bestaansonzekerheid ervaart.

Ook zou het zo kunnen zijn dat de opvoedsituatie helemaal geen invloed heeft op de ontwikkeling van sociaal vertrouwen. Hierbij kan de theorie van Uslaner, dus dat de mate van sociaal vertrouwen al op jonge leeftijd ontstaat door de relatie met de ouders, in twijfel worden getrokken. Wellicht ontwikkelt de mate van sociaal vertrouwen zich toch gedurende het leven door middel van sociale interacties en samenwerking (Putnam, 1995). Mensen die regelmatige sociale interacties hebben, bijvoorbeeld door deel te nemen aan een vereniging, leren hoe ze moeten samenwerken, discussiëren en hun mening moeten delen (Putnam, 1995). Hierdoor leren ze over vertrouwen en zouden ze een groter sociaal vertrouwen

ontwikkelen dan mensen die bijvoorbeeld niet deelnemen aan een vereniging (Putnam, 1995). Het zou daarom interessant zijn om in vervolgonderzoek het verenigingsleven van mensen te onderzoeken om erachter te komen of regelmatige sociale interacties het negatieve verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen minder sterk maakt.

Daarnaast zou, hoewel de opvoedsituatie misschien helemaal geen rol speelt in de ontwikkeling van vertrouwen, een ander deel van de jeugdervaring wel van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van sociaal vertrouwen. Onderzoek heeft uitgewezen dat economische stabiliteit en de kwaliteit van de woonomgeving in de jeugd een belangrijke rol kunnen spelen in de ontwikkeling van politieke en sociale waarden van een persoon (Inglehart, 2018). Onvoldoende financiële middelen of zelfs armoede kan leiden tot veel stress en cognitieve belasting, voor zowel ouders als kinderen, en dit kan ervoor zorgen dat kinderen achterblijven in hun ontwikkeling (Inglehart, 2018). Bovendien heeft de financiële situatie waarin kinderen opgroeien een blijvende impact op het hele leven (Inglehart, 2018). Dit zou een verschil in de ontwikkeling van sociaal vertrouwen kunnen verklaren tussen mensen die wel of juist niet in armoede zijn opgegroeid. Het is interessant om dit in vervolgonderzoek nader te onderzoeken om te kijken of de materiële jeugdstandigheden misschien wel van invloed zijn op het negatieve verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen.

Tot slot is het mogelijk dat de verwachte rol van de opvoedsituatie niet gevonden is doordat het meetinstrument te eenzijdig en onvolledig is. Er is namelijk voor gekozen om bepaalde items te gebruiken om een veilige opvoedsituatie te meten. Wanneer een veilige opvoedsituatie in vervolgonderzoek anders gemeten wordt, zou het tot andere uitkomsten kunnen leiden. Dit wordt nader besproken in de discussie.

5.2 Discussie

In dit onderzoek hebben zich ook enkele beperkingen voorgedaan die mogelijk invloed hebben gehad op de resultaten.

De eerste beperking is al kort aangehaald in de vorige paragraaf en gaat in op de eenzijdige operationalisatie van opvoedsituatie. Deze variabele bestond uit acht vragen die ingingen op de relatie tussen het kind en de vader en tussen het kind en de moeder. Er zijn geen vragen gesteld over de band tussen beide ouders, hoe de thuissituatie in elkaar zit of welke opvoedstijl aangehouden wordt, terwijl dit ook belangrijke factoren kunnen zijn om te kunnen bepalen of iemand in een veilige of onveilige opvoedsituatie opgegroeid is. Volgens Bowlby verwijst een veilige opvoedsituatie naar een situatie waarin iemand een veilige hechtingsstijl heeft gekend, dus een situatie waarin het kind in warmte en liefde opgroeit en genoeg aandacht krijgt van de ouders (Bowlby, 1969). Voor een veilige opvoedsituatie is dus meer van belang dan enkel de band tussen de ouder en het kind. Het is mogelijk dat er in dit onderzoek respondenten zijn geweest die wel aangeven een goede band te hebben met de ouders apart van elkaar, maar dat de band tussen de ouders bijvoorbeeld niet gezond was, terwijl dit ook van grote invloed kan zijn voor het opbouwen van vertrouwen. Wanneer de ouders onderling namelijk vaak ruzie hebben, respectloos met elkaar omgaan of vervelend uit elkaar zijn gegaan en een kind dit meemaakt, zou het alsnog geen goede ervaring kunnen hebben met het vertrouwen in andere mensen (Bowlby, 1969). Het kind ziet namelijk in de nauwe omgeving dat het vertrouwen tussen de ouders ontbreekt of niet goed is, wat invloed kan hebben op de ontwikkeling van het vertrouwen van het kind zelf, bijvoorbeeld dat het sneller achterdochtig is tegenover anderen (Uslaner, 2002). Als de opvoedsituatie in vervolgonderzoek op een andere manier geoperationaliseerd wordt, zou het andere uitkomsten tot gevolg kunnen hebben.

Een andere beperking van dit onderzoek gaat in op de representativiteit. Het was in dit onderzoek nodig om een dataselectie te maken om onafhankelijke waarnemingen te waarborgen. Hierdoor was de gemiddelde leeftijd 63,02 jaar en was het aantal mannen oververtegenwoordigd. Dit komt niet overeen met de gemiddelde leeftijd en de verdeling van het aantal mannen en vrouwen in de Nederlandse populatie (CBS, 2024). In Nederland is de gemiddelde leeftijd namelijk 42,2 jaar en is de verdeling tussen het aantal mannen en

vrouwen vrijwel gelijk (CBS, 2024). De dataselectie kan geleid hebben tot een vertekening van de resultaten, waardoor de resultaten niet representatief zijn voor de gehele populatie.

Ondanks deze beperkingen is door dit onderzoek inzichtelijk geworden dat een groot sociaal vertrouwen van groot belang is voor zowel individuen als voor de samenleving als geheel. In Nederland is dit vertrouwen de laatste jaren gedaald, maar het is belangrijk dat dit weer terugkomt. Het is daarom van belang dat beleid ontwikkeld wordt waarbij ook de mensen die bestaansonzekerheid ervaren zich gesteund en gehoord voelen. Het advies is om burgers actief te betrekken bij besluitvormingsprocessen en hen een stem te geven in beleidsvorming zodat ze zich meer gehoord voelen. Hiernaast zal er meer persoonlijke begeleiding en advies moeten komen voor mensen die worstelen met bestaansonzekerheid om sociale isolatie te voorkomen en hen meer stabiliteit te bieden. Op deze manier kan er weer een samenleving ontstaan waarin iedereen zich gehoord voelt en ook verantwoordelijk voelt voor een ander. In het ideale geval leven we straks weer in een samenleving waarbij we zonder aankondiging ergens binnen kunnen lopen en krijgen ook bestaansonzekereren weer voldoende vertrouwen om ook de mensen buiten de eigen kring te kunnen vertrouwen.

Literatuurlijst

Alesina, A. & La Ferrara, E. (2002). Who trusts others?. *Journal of Public Economics* 85(2):207-234

[https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(01\)00084-6](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(01)00084-6)

Arends, J. & Schmeets, H. (2015). Sociaal en institutioneel vertrouwen in Nederland.

Centraal Bureau Voor de Statistiek Bevolkingstrends. [Sociaal en institutioneel vertrouwen in Nederland.pdf](#)

Basgall, J. A., & Snyder, C. R. (1988). Excuses in Waiting: External Locus of Control and Reactions to Success -- Failure Feedback. *Journal of Personality & Social Psychology*, 54(4), 656–662.

<https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1037/0022-3514.54.4.656>

Bowlby, J. (1969) *Attachment and loss* (Vol. 1): Attachment. New York: Basic Books.

[https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT AND LOSS VOLUME I ATTACHMENT.pdf](https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT_AND_LOSS_VOLUME_I_ATTACHMENT.pdf)

Centerdata. (2024). *LISS panel*. <https://www.centerdata.nl/liss-panel#section-3>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 15 mei). Weinig verandering in vertrouwen in medemens.

Centraal Bureau Voor de Statistiek.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/20/weinig-verandering-in-vertrouwen-in-medemens>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022, 9 november). *Welzijn van jongvolwassenen - Jaarrapport*

Landelijke Jeugdmonitor 2022. Welzijn van Jongvolwassenen - Jaarrapport Landelijke

Jeugdmonitor 2022 | CBS.

<https://longreads.cbs.nl/jeugdmonitor-2022/welzijn-van-jongvolwassenen/>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024). Dashboard bevolking. In Centraal Bureau voor de

Statistiek. Geraadpleegd op 12 mei 2024, van

<https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking>

De Vries, C. E. (2018). The cosmopolitan-parochial divide: changing patterns of party and electoral competition in the Netherlands and beyond. *Journal of European Public Policy*, 25(11), 1541-1565. <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1339730>

Fukuyama, F. (2010) Het vertrouwen moet terug, *Trouw*, 13-9-2010.

<https://www.trouw.nl/nieuws/fukuyama-het-vertrouwen-moet-terug~bd8c2231/?referrer=https://www.google.com/>

Hamamura, T. (2012). Social class predicts generalized trust but only in wealthy societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43, 498–509. <https://doi.org/10.1177/0022022111399649>

Haushofer, J., & Fehr, E. (2014). On the psychology of poverty. *Science (New York, N.Y.)*, 344(6186), 862-867. <https://doi.org/10.1126/science.1232491>

Inglehart R. F. (2018). *Cultural Evolution*. Cambridge University Press Met name: Ch 1 Evolutionary Modernization and Cultural Change. (pp 8-24).

<https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1017/9781108613880>

Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E., & Zhao, J. (2013). Poverty impedes cognitive function. *Science (New York, N.Y.)*, 341(6149), 976-980. <https://doi.org/10.1126/science.1238041>

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.

<https://doi.org/10.1037/h0054346>

Miles, J.A., & Naumann, S.E. (2023). Gender differences in intentions to seek personal counselling: The mediating role of social self-concept. *British Journal of Guidance & Counselling*, 1-13.

<https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1080/03069885.2023.2196711>

Mucclun, L.A., & Merrell, K. W. (1998). Relationship of perceived parenting styles, locus of control orientation, and self-concept among.. *Psychology in the Schools*, 35(4), 381.

[https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1002/\(SICI\)1520-6807\(199810\)35:4](https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1002/(SICI)1520-6807(199810)35:4)

Oliner, S. P. & Oliner, P. M. (1988). *The altruistic personality*. Rescuers of Jews in Nazi Europe. The Free Press.

<https://www.amazon.com/Altruistic-Personality-Rescuers-Jews-Europe/dp/0029238293>

Paradis, A., & Boucher, S. (2010). Child maltreatment history and interpersonal problems in adult couple relationships. *Journal Of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(2), 138–158. <https://doi.org/10.1080/10926770903539433>

Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's declining social capital. *Journal Of Democracy*, 6(1), 65–78. <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>.

Rohde, N., Tang, K. K., Osberg, L., & Rao, P. (2016). The effect of economic insecurity on mental health: Recent evidence from Australian panel data. *Social Science & Medicine*, 151, 250-258. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.12.014>

Rothstein, B. (2011) *The Quality of Government: Corruption, Social Trust, and Inequality in international perspective*. Chicago: The University Of Chicago Press.

<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226729589.001.0001>

RVS (2024). Van overleven naar bloeien; bestaansonzekerheid voorkomen en verminderen. *Raad voor Volksgezondheid & Samenleving*.

<https://www.raadrvs.nl/binaries/raadrvs/documenten/publicaties/2024/02/15/van-overleven-naar-bloeien/Van+overleven+naar+bloeien.pdf>

Sairam, V., Heddeshimer, V. S. & Bryson, J. J. (2022). Economic Insecurity Increases Polarization and Decreases Trust. *SoxArchiv Papers*. <https://doi.org/10.31235/osf.io/cmfvb>

Scherpenzeel, A. (2009). Start of the LISS panel: Sample and recruitment of a probability-based Internet panel

https://www.lissdata.nl/sites/default/files/bestanden/Sample_and_Recruitment.pdf

Schmeets, H. (2017). Vertrouwen in elkaar en in de samenleving. *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid*.

<https://www.wrr.nl/binaries/wrr/documenten/working-papers/2017/07/05/vertrouwen-in-elkaar-en-in-de-samenleving/WPO26-Vertrouwen-in-elkaar-en-in-de-samenleving.pdf>

Schmeets, H., Exel, J., Westenend, ten, A. & Martens, D. (2022, 21 februari). De heitjes en het onderlinge wantrouwen in Heerlen. *Centraal Bureau Voor de Statistiek*.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2022/de-heitjes-en-het-onderlinge-wantrouwen-in-heerlen>

Shahab, M., De Ridder, J. A., Spinhoven, P., Penninx, B. W. J. H., Mook-Kanamori, D. O., &

Elzinga, B. M. (2021). A tangled start: The link between childhood maltreatment, psychopathology, and relationships in adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 121,

105228. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105228>

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2023). Eén op de zes Nederlanders kampt met stapeling van problemen. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.

<https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2023/05/31/een-op-de-zes-nederlanders-kampt-met-stapelingsproblemen#:~:text=Eén%20op%20de%20zes%20volwassenen,problemen%20het%20hoofd%20te%20bieden>

Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press. Ch4: The roots of trust. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511614934>

Wang, D., & Anderson, N. H. (1994). Excuse-making and blaming as a function of internal-external locus of control. *European Journal of Social Psychology*, 24(2), 295–302.

<https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1002/ejsp.2420240207>

Wroe, A. (2015) Economic insecurity and political trust in the United States. *American Politics Research*, 44(1): 131-163. <https://doi.org/10.1177/1532673X15597745>

Bijlage 1: Operationalisatie en univariate statistieken

Bijlage 1 geeft de beschrijvende statistieken en de bewerkingen van de in de analyse mee te nemen variabelen weer. Deze statistieken zijn een resultaat van de dataselectie waarin enkel huishoudhoofden zijn geselecteerd.

Dataselectie

Syntax

USE ALL.

```
COMPUTE filter_$(positie = 1) & (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208) & (ci19l_m = 201906 | ci19l_m = 201907) & (pu20a_m = 202001).
```

```
VARIABLE LABELS filter_$ 'positie = 1 & (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208) & (ci19l_m = 201906 | ci19l_m = 201907) & pu20a_m = 202001 (FILTER)'.  
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.  
FORMATS filter_$ (f1.0).  
FILTER BY filter_$.
```

```
EXECUTE.
```

Oorspronkelijke variabele sociaal vertrouwen

De variabele sociaal vertrouwen bestaat uit drie items waarmee een schaal is gemaakt.

Syntax

```
FREQUENCIES VARIABLES=pu20a097 pu20a098 pu20a099
```

```
/NTILES=4
```

```
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

Hieronder staat de output van de beschrijvende statistieken van de items weergegeven.

Statistics

		pu20a097 Generally speaking, most people can be trusted.	pu20a098 Most people would try to take advantage of me if they got the chance.	pu20a099 Most of the time people try to be helpful.
N	Valid	2194	2194	2194
	Missing	9809	9809	9809
Mean		4.78	3.16	5.07
Median		5.00	3.00	5.00
Std. Deviation		1.313	1.358	1.066
Minimum		1	1	1
Maximum		7	7	7
Percentiles	25	4.00	2.00	4.00
	50	5.00	3.00	5.00
	75	6.00	4.00	6.00

pu20a097 Generally speaking, most people can be trusted.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Completely disagree	33	.3	1.5	1.5
	2 Disagree	137	1.1	6.2	7.7
	3 Somewhat disagree	171	1.4	7.8	15.5
	4 Neither agree nor disagree	459	3.8	20.9	36.5
	5 Somewhat agree	593	4.9	27.0	63.5
	6 Agree	740	6.2	33.7	97.2
	7 Completely agree	61	.5	2.8	100.0
	Total	2194	18.3	100.0	
Missing	System	9809	81.7		
Total		12003	100.0		

pu20a098 Most people would try to take advantage of me if they got the chance.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Completely disagree	132	1.1	6.0	6.0
	2 Disagree	792	6.6	36.1	42.1
	3 Somewhat disagree	371	3.1	16.9	59.0
	4 Neither agree nor disagree	528	4.4	24.1	83.1
	5 Somewhat agree	251	2.1	11.4	94.5
	6 Agree	96	.8	4.4	98.9
	7 Completely agree	24	.2	1.1	100.0
	Total	2194	18.3	100.0	
Missing	System	9809	81.7		
Total		12003	100.0		

pu20a099 Most of the time people try to be helpful.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Completely disagree	10	.1	.5	.5
	2 Disagree	52	.4	2.4	2.8
	3 Somewhat disagree	98	.8	4.5	7.3
	4 Neither agree nor disagree	400	3.3	18.2	25.5
	5 Somewhat agree	753	6.3	34.3	59.8
	6 Agree	814	6.8	37.1	96.9
	7 Completely agree	67	.6	3.1	100.0
	Total		2194	18.3	100.0
Missing	System	9809	81.7		
Total		12003	100.0		

Om een hogere score aan te duiden met een groter sociaal vertrouwen, is de variabele pu20a098 gehercodeerd.

Syntax

```
RECODE pu20a098 (1=7) (2=6) (3=5) (4=4) (5=3) (6=2) (7=1) INTO pu20a098nieuw.  
VARIABLE LABELS pu20a098nieuw 'pu20a098nieuw'.  
EXECUTE.
```

Voordat de items zijn samengevoegd, is er eerst een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd.

Syntax

```
RELIABILITY  
/VARIABLES=pu20a097 pu20a098nieuw pu20a099  
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL  
/MODEL=ALPHA  
/STATISTICS=SCALE  
/SUMMARY=TOTAL.
```


Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.768	3

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
pu20a097 Generally speaking, most people can be trusted.	9.9079	4.260	.674	.601
pu20a099 Most of the time people try to be helpful.	9.6171	5.494	.602	.701
pu20a098nieuw pu20a098nieuw	9.8514	4.585	.552	.752

Uiteindelijke variabele sociaal vertrouwen

Syntax

```
COMPUTE sociaalvertrouwen=pu20a097 + pu20a099 + pu20a098nieuw.
```

```
EXECUTE.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=sociaalvertrouwen
```

```
/NTILES=4
```

```
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

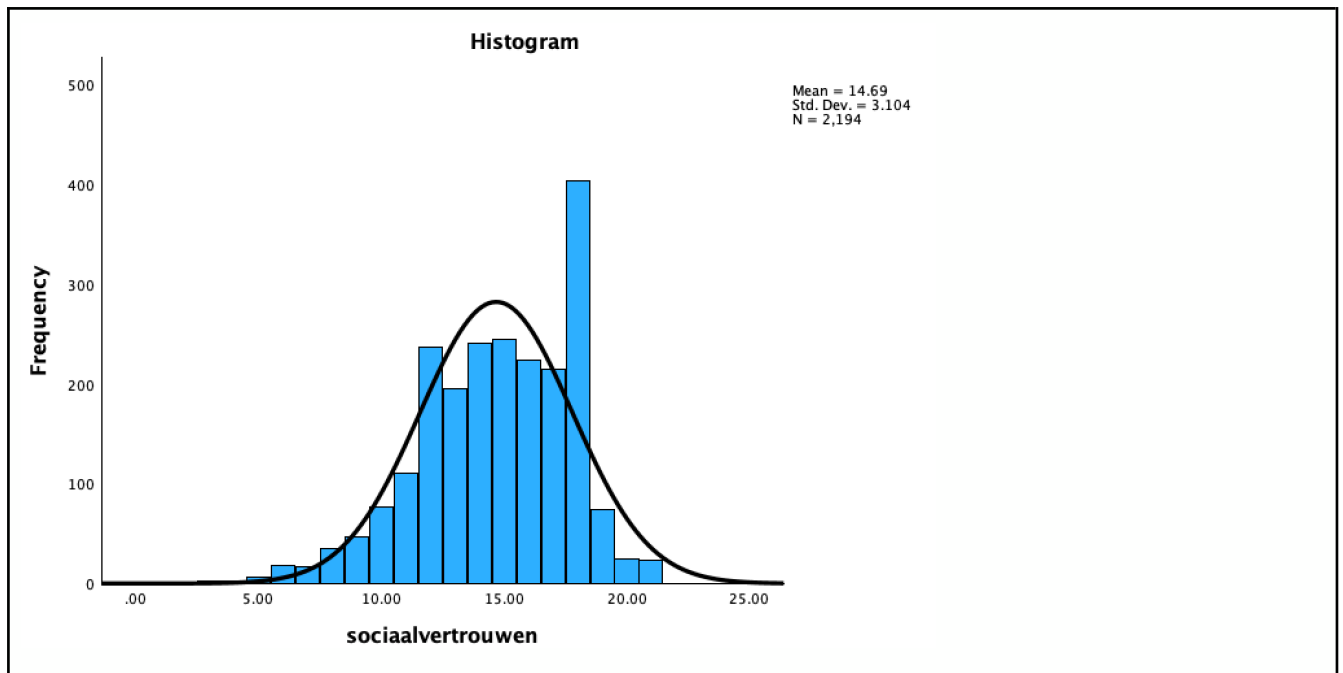
```
/HISTOGRAM
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

Statistics

sociaalvertrouwen

N	Valid	2194
	Missing	9809
Mean		14.6882
Std. Deviation		3.10412
Minimum		3.00
Maximum		21.00
Percentiles	25	12.0000
	50	15.0000
	75	17.0000

Toelichting:

Het histogram toont een lichte rechtsscheve verdeling. Bovendien is er een piek bij de waarde van 18. Maar door de grootte van de steekproef zal dit geen enorme invloed hebben op de totale verdeling. De beschrijvende statistieken van de uiteindelijke variabele hebben veel gelijkenissen met de statistieken van de losse items. De Cronbach's Alpha is 0,77 en dit duidt op een redelijk sterke interne consistentie en betrouwbaarheid van de schaal.

Oorspronkelijke variabele bestaansonzekerheid

De variabele bestaansonzekerheid bestaat uit drie items waarmee een schaal is gemaakt.

Syntax

```
FREQUENCIES VARIABLES=ci191252 ci191006 ci191378
  /NTILES=4
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM SEMEAN
  /HISTOGRAM
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Hieronder staat de output van de beschrijvende statistieken van de items weergegeven.

Statistics

	ci191252 How would you describe the financial situation of your household at this moment?	ci191261 Do you expect your financial situation to get better or worse over the coming 12 months?	ci191006 How satisfied are you with your financial situation?	ci191378 Can you indicate, on a scale from 0 to 10, how hard or how easy it is for you to live off the income of your household?
N	Valid 4358	4165	4809	4359
	Missing 7645	7838	7194	7644
Mean	3.57	3.01	6.88	6.96
Median	4.00	3.00	7.00	7.00
Std. Deviation	.978	.733	1.781	1.953
Minimum	1	1	0	0
Maximum	5	5	10	10
Percentiles				
	25 3.00	3.00	6.00	6.00
	50 4.00	3.00	7.00	7.00
	75 4.00	3.00	8.00	8.00

ci191252 How would you describe the financial situation of your household at this moment?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 we are accumulating debts	123	1.0	2.8	2.8
	2 we are somewhat eating into savings	579	4.8	13.3	16.1
	3 we are just managing to make ends meet	944	7.9	21.7	37.8
	4 we have a little bit of money to spare	2109	17.6	48.4	86.2
	5 we have a lot of money to spare	603	5.0	13.8	100.0
	Total	4358	36.3	100.0	
Missing	System	7645	63.7		
Total		12003	100.0		

ci191006 How satisfied are you with your financial situation?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 0 not at all satisfied	49	.4	1.0	1.0
	1 1	27	.2	.6	1.6
	2 2	66	.5	1.4	3.0
	3 3	145	1.2	3.0	6.0
	4 4	168	1.4	3.5	9.5
	5 5	325	2.7	6.8	16.2
	6 6	677	5.6	14.1	30.3
	7 7	1406	11.7	29.2	59.5
	8 8	1369	11.4	28.5	88.0
	9 9	415	3.5	8.6	96.6
	10 10 entirely satisfied	162	1.3	3.4	100.0
Total	4809	40.1	100.0		
Missing	-9 I don't know	134	1.1		
	System	7060	58.8		
	Total	7194	59.9		
Total		12003	100.0		

ci19l378 Can you indicate, on a scale from 0 to 10, how hard or how easy it is for you to live off the income of your household?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 0 very hard	35	.3	.8	.8
	1 1	35	.3	.8	1.6
	2 2	64	.5	1.5	3.1
	3 3	113	.9	2.6	5.7
	4 4	175	1.5	4.0	9.7
	5 5	456	3.8	10.5	20.1
	6 6	593	4.9	13.6	33.7
	7 7	1024	8.5	23.5	57.2
	8 8	1040	8.7	23.9	81.1
	9 9	441	3.7	10.1	91.2
	10 10 very easy	383	3.2	8.8	100.0
	Total	4359	36.3	100.0	
Missing	System	7644	63.7		
Total		12003	100.0		

Allereerst is ervoor gezorgd dat alle variabelen met dezelfde schaal gemeten worden, dit is een schaal van 11. Hierbij is er meteen voor gezorgd dat een hogere score een hogere mate van bestaansonzekerheid aantoont. Bij de twee variabelen die oorspronkelijk al met een 11-puntsschaal gemeten werden, zijn alle waarden gespiegeld om er ook voor te zorgen dat een hogere score een hogere mate van bestaansonzekerheid weergeeft.

Syntax

```
RECODE ci19l252 (1=9) (2=7) (3=5) (4=3) (5=1) INTO ci19l252nieuw.
```

```
VARIABLE LABELS ci19l252nieuw 'ci19l252nieuw'.
```

```
EXECUTE.
```

```
RECODE ci19l006 (0=10) (1=9) (2=8) (3=7) (4=6) (5=5) (6=4) (7=3) (8=2) (9=1) (10=0) INTO  
ci19l006nieuw.
```

```
VARIABLE LABELS ci19l006nieuw 'ci19l006nieuw'.
```

```
EXECUTE.
```

```
RECODE ci19l378 (0=10) (1=9) (2=8) (3=7) (4=6) (5=5) (6=4) (7=3) (8=2) (9=1) (10=0) INTO
```

ci191378nieuw.

VARIABLE LABELS ci191378nieuw 'ci191378nieuw'.

EXECUTE.

Voordat de items zijn samengevoegd, is er eerst een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd.

Syntax

RELIABILITY

/VARIABLES=ci191252nieuw ci191006nieuw ci191378nieuw

/SCALE('ALL VARIABLES') ALL

/MODEL=ALPHA

/STATISTICS=SCALE

/SUMMARY=TOTAL.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.846	3

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
ci191252nieuw ci191252nieuw	5.9234	11.194	.618	.877
ci191006nieuw ci191006nieuw	6.9266	11.680	.739	.770
ci191378nieuw ci191378nieuw	6.7594	9.363	.801	.694

Toelichting: De Cronbach's Alpha is 0,84. Dit is een grote interne consistentie. Dus de items passen goed bij elkaar om bestaansonzekerheid te meten en leveren een betrouwbare meting.

Uiteindelijke variabele bestaansonzekerheid

Syntax

```
COMPUTE bestaansonzekerheidnieuw=ci19l252nieuw + ci19l006nieuw + ci19l378nieuw.  
EXECUTE.
```

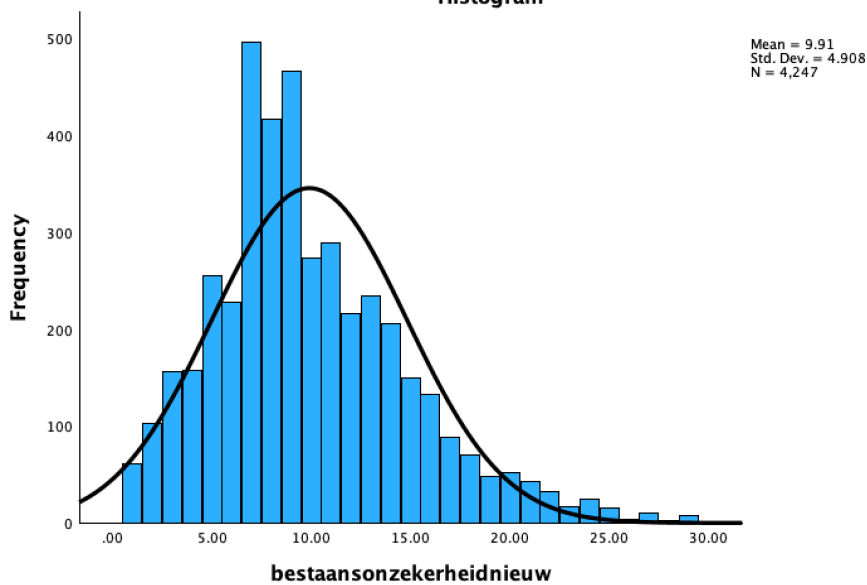
```
FREQUENCIES VARIABLES=bestaansonzekerheidnieuw  
/NTILES=4  
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN  
/HISTOGRAM NORMAL  
/ORDER=ANALYSIS.
```

Statistics

bestaansonzekerheidnieuw

N	Valid	4247
	Missing	7756
Mean		9.9063
Median		9.0000
Std. Deviation		4.90841
Minimum		1.00
Maximum		29.00
Percentiles	25	7.0000
	50	9.0000
	75	13.0000

Histogram

Toelichting:

Het histogram laat een lichte linksscheve verdeling zien. Dit betekent dat een groter deel uit de steekproef bestaanszeker is. De items zijn bij elkaar opgeteld om de uiteindelijke variabele bestaansonzekerheid te vormen.

```
COMPUTE bestaansonzekerheidnieuw=ci19l252nieuw + ci19l006nieuw + ci19l378nieuw.  
EXECUTE.
```

Oorspronkelijke variabele opvoedsituatie

De oorspronkelijke variabele voor opvoedsituatie bestaat uit negen items waarmee een schaal is gemaakt.

Syntax

```
FREQUENCIES VARIABLES=cb12a088 cb12a089 cb12a090 cb12a091 cb12a092 cb12a093 cb12a094  
cb12a095  
/NTILES=4  
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN  
/HISTOGRAM  
/ORDER=ANALYSIS.
```

Hieronder staat de output van de beschrijvende statistieken van de items weergegeven.

		Statistics								
		cb12a088 I could always turn to my mother with my problems	cb12a089 My mother and I had a close bond	cb12a090 I always felt supported by my mother	cb12a091 My mother could well understand my preoccupations	cb12a092 I could always turn to my father with my problems	cb12a093 My father and I had a close bond	cb12a094 I always felt supported by my father	cb12a095 My father could well understand my preoccupations	
N	Valid	5060	5060	5060	5060	5059	5059	5059	5059	5059
	Missing	6943	6943	6943	6943	6944	6944	6944	6944	6944
Mean		3.63	3.62	3.64	3.45	3.30	3.44	3.47	3.21	
Std. Deviation		1.057	1.040	1.039	1.065	1.049	1.025	1.026	1.024	
Minimum		1	1	1	1	1	1	1	1	
Maximum		5	5	5	5	5	5	5	5	
Percentiles	25	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00	
	50	4.00	4.00	4.00	4.00	3.00	4.00	4.00	3.00	
	75	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	

cb12a088 I could always turn to my mother with my problems

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	253	2.1	5.0	5.0
	2 disagree	432	3.6	8.5	13.5
	3 neutral	1303	10.9	25.8	39.3
	4 agree	2028	16.9	40.1	79.4
	5 agree entirely	1044	8.7	20.6	100.0
	Total		5060	42.2	100.0
Missing	System	6943	57.8		
Total		12003	100.0		

cb12a089 My mother and I had a close bond

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	215	1.8	4.2	4.2
	2 disagree	455	3.8	9.0	13.2
	3 neutral	1404	11.7	27.7	41.0
	4 agree	1947	16.2	38.5	79.5
	5 agree entirely	1039	8.7	20.5	100.0
	Total		5060	42.2	100.0
Missing	System	6943	57.8		
Total		12003	100.0		

cb12a090 I always felt supported by my mother

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	213	1.8	4.2	4.2
	2 disagree	477	4.0	9.4	13.6
	3 neutral	1257	10.5	24.8	38.5
	4 agree	2080	17.3	41.1	79.6
	5 agree entirely	1033	8.6	20.4	100.0
	Total		5060	42.2	100.0
Missing	System	6943	57.8		
Total		12003	100.0		

cb12a091 My mother could well understand my preoccupations

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	265	2.2	5.2	5.2
	2 disagree	633	5.3	12.5	17.7
	3 neutral	1537	12.8	30.4	48.1
	4 agree	1811	15.1	35.8	83.9
	5 agree entirely	814	6.8	16.1	100.0
	Total	5060	42.2	100.0	
Missing	System	6943	57.8		
Total		12003	100.0		

cb12a092 I could always turn to my father with my problems

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	342	2.8	6.8	6.8
	2 disagree	679	5.7	13.4	20.2
	3 neutral	1700	14.2	33.6	53.8
	4 agree	1790	14.9	35.4	89.2
	5 agree entirely	548	4.6	10.8	100.0
	Total	5059	42.1	100.0	
Missing	System	6944	57.9		
Total		12003	100.0		

cb12a093 My father and I had a close bond

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	269	2.2	5.3	5.3
	2 disagree	518	4.3	10.2	15.6
	3 neutral	1687	14.1	33.3	48.9
	4 agree	1879	15.7	37.1	86.0
	5 agree entirely	706	5.9	14.0	100.0
	Total	5059	42.1	100.0	
Missing	System	6944	57.9		
Total		12003	100.0		

cb12a094 I always felt supported by my father

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	268	2.2	5.3	5.3
	2 disagree	528	4.4	10.4	15.7
	3 neutral	1511	12.6	29.9	45.6
	4 agree	2050	17.1	40.5	86.1
	5 agree entirely	702	5.8	13.9	100.0
	Total	5059	42.1	100.0	
Missing	System	6944	57.9		
Total		12003	100.0		

cb12a095 My father could well understand my preoccupations

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	353	2.9	7.0	7.0
	2 disagree	697	5.8	13.8	20.8
	3 neutral	2010	16.7	39.7	60.5
	4 agree	1523	12.7	30.1	90.6
	5 agree entirely	476	4.0	9.4	100.0
	Total	5059	42.1	100.0	
Missing	System	6944	57.9		
Total		12003	100.0		

Deze items werden allemaal aan de hand van een 5-puntsschaal gemeten. Een hoge score duidt op een veilige opvoedsituatie.

Voordat de items zijn samengevoegd, is er eerst een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd.

Syntax

RELIABILITY

```
/VARIABLES=cb12a088 cb12a089 cb12a090 cb12a091 cb12a092 cb12a093 cb12a094 cb12a095
```

```
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
```

```
/MODEL=ALPHA
```

```
/STATISTICS=SCALE
```

```
/SUMMARY=TOTAL.
```

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.911	8

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
cb12a088 I could always turn to my mother with my problems	24.14	32.995	.707	.900
cb12a089 My mother and I had a close bond	24.15	33.225	.700	.900
cb12a090 I always felt supported by my mother	24.13	32.854	.736	.897
cb12a091 My mother could well understand my preoccupations	24.32	32.657	.732	.898
cb12a092 I could always turn to my father with my problems	24.47	33.218	.693	.901
cb12a093 My father and I had a close bond	24.32	33.499	.687	.901
cb12a094 I always felt supported by my father	24.29	33.074	.726	.898
cb12a095 My father could well understand my preoccupations	24.55	33.350	.702	.900

Uiteindelijke variabele opvoedsituatie

Syntax

```
COMPUTE opvoedsituatie=cb12a088 + cb12a089 + cb12a090 + cb12a091 + cb12a092 + cb12a093 +  
cb12a094 + cb12a095.
```

```
EXECUTE.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=opvoedsituatie
```

```
/NTILES=4
```

```
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN
```

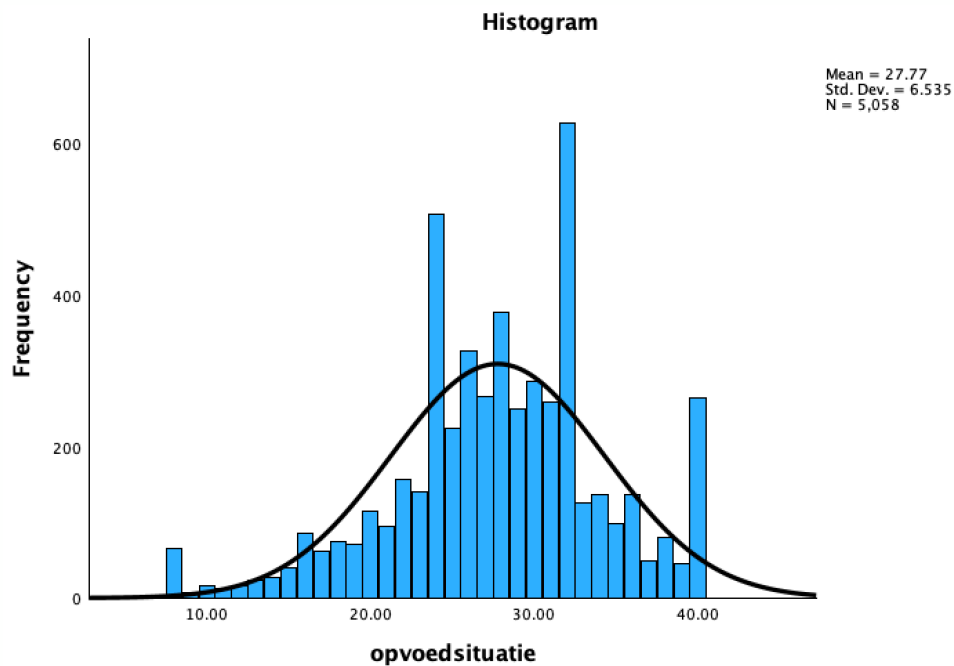
```
/HISTOGRAM
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

Statistics

opvoedsituatie

N	Valid	5058
	Missing	6945
Mean		27.7661
Std. Deviation		6.53517
Minimum		8.00
Maximum		40.00
Percentiles	25	24.0000
	50	28.0000
	75	32.0000

Toelichting:

Het histogram toont een rechtsscheve verdeling met twee pieken bij de waarden 24 en 32. Ondanks deze pieken lijkt er wel sprake te zijn van een grote spreiding. Dit kan waardevolle informatie verschaffen doordat het meer inzicht biedt in de variabiliteit. Bovendien kan een grote spreiding suggereren dat de steekproef representatief is voor een breder scala aan individuen. Verder is de Cronbach's Alpha 0,91, waardoor ervan uitgegaan wordt dat de schaal goed samenhangt en consistent is.

Variabele geslacht

Geslacht is gehercodeerd van man=1 en vrouw=2 naar man=0 en vrouw=1.

Syntax

```
RECODE geslacht (1=0) (2=1) INTO geslachtnieuw.
```

```
VARIABLE LABELS geslachtnieuw 'geslachtnieuw'.
```

```
EXECUTE.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=geslachtnieuw
```

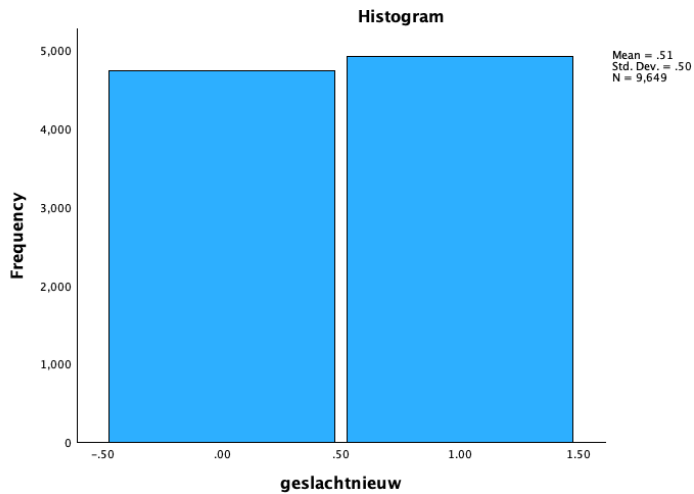
```
  /NTILES=4
```

```
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN SKEWNESS SESKEW KURTOSIS SEKURT
```

```
  /HISTOGRAM
```

```
  /ORDER=ANALYSIS.
```

geslachtnieuw geslachtnieuw					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	4731	39.4	49.0	49.0
	1.00	4918	41.0	51.0	100.0
	Total	9649	80.4	100.0	
Missing	System	2354	19.6		
	Total	12003	100.0		

Variabele leeftijd

Voor de variabele leeftijd zijn geen bewerkingen uitgevoerd.

Syntax

```
FREQUENCIES VARIABLES=lftdhhh
```

```
  /NTILES=4
```

```
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN SKEWNESS SESKEW KURTOSIS SEKURT
```

```
  /HISTOGRAM
```

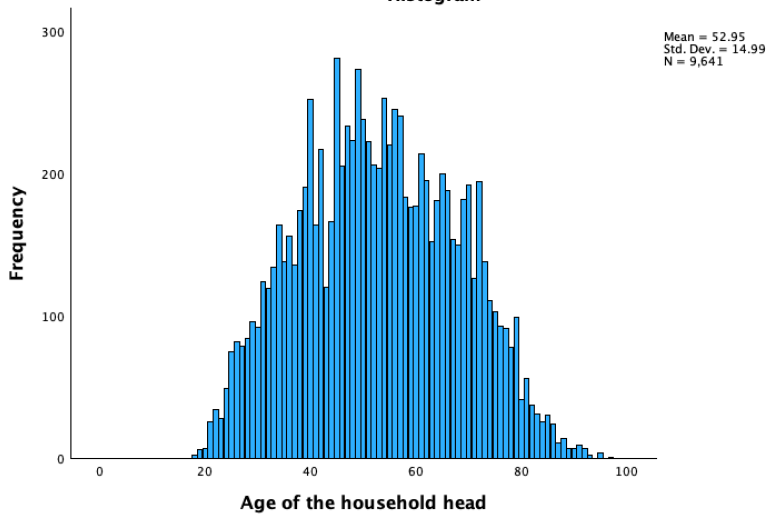
```
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Statistics

lftdhhh Age of the household head

N	Valid	9641
	Missing	2362
Mean		52.95
Std. Deviation		14.990
Skewness		.071
Std. Error of Skewness		.025
Kurtosis		-.693
Std. Error of Kurtosis		.050
Minimum		18
Maximum		97
Percentiles	25	41.00
	50	53.00
	75	64.00

Histogram

De gemiddelde leeftijd is hoog. Dit heeft met name te maken met dat de leeftijd van de huishoudhoofden meegenomen worden in plaats van alle leeftijden. De huishoudhoofden zijn over het algemeen ouder.

Variabele opleidingsniveau

Voor de variabele opleidingsniveau zijn geen bewerkingen uitgevoerd.

Syntax

FREQUENCIES VARIABLES=oplcat

/NTILES=4

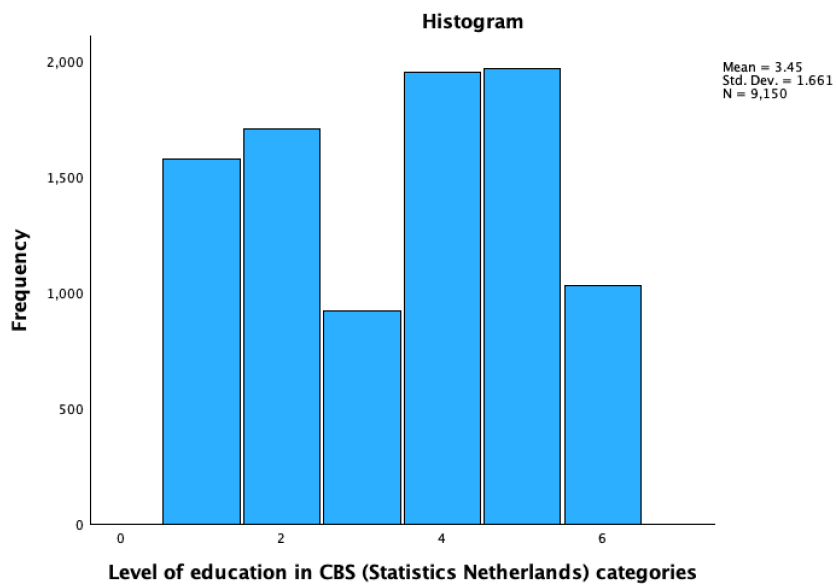
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN SKEWNESS SESKEW KURTOSIS SEKURT

/HISTOGRAM

/ORDER=ANALYSIS.

oplcat Level of education in CBS (Statistics Netherlands) categories

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 primary school	1576	13.1	17.2	17.2
	2 vmbo (intermediate secondary education, US: junior high school)	1705	14.2	18.6	35.9
	3 havo/vwo (higher secondary education/preparatory university education, US: senior high school)	923	7.7	10.1	45.9
	4 mbo (intermediate vocational education, US: junior college)	1950	16.2	21.3	67.3
	5 hbo (higher vocational education, US: college)	1965	16.4	21.5	88.7
	6 wo (university)	1031	8.6	11.3	100.0
	Total		9150	76.2	100.0
Missing	System	2853	23.8		
Total		12003	100.0		

Univariate statistieken zoals opgenomen in de analyse

Bovenstaande statistieken bevatten alle observaties op desbetreffende variabelen. In de uiteindelijke analyse zullen enkel de observaties worden meegenomen die op alle variabelen volledige observaties bevatten. Alle missende waarden zijn dus uit de dataset gefilterd. De tabel hieronder geeft een beschrijving van de variabelen zoals zij worden meegenomen in de analyse. De uiteindelijke N is 640.

Syntax

```
RECODE RES_1 (MISSING=0) (ELSE=1) INTO obs.  
VARIABLE LABELS obs 'obs'.  
EXECUTE.
```

```
USE ALL.  
COMPUTE filter_$=(obs = 1).  
VARIABLE LABELS filter_$ 'obs = 1 (FILTER)'.  
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.  
FORMATS filter_$ (f1.0).  
FILTER BY filter_$.  
EXECUTE.
```

```
USE ALL.  
COMPUTE filter_$=(positie = 1) & (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208) & (ci19l_m = 201906 | ci19l_m  
= 201907) & (pu20a_m = 202001) & (obs = 1).  
VARIABLE LABELS filter_$ 'positie = 1 & (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208) & (ci19l_m = 201906 |  
ci19l_m = 201907) & pu20a_m = 202001 (FILTER)'.  
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.  
FORMATS filter_$ (f1.0).  
FILTER BY filter_$.  
EXECUTE.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=sociaalvertrouwen bestaansonzekerheid opvoedsituatie lftdhhh oplcat  
/NTILES=4  
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN  
/ORDER=ANALYSIS.
```


Statistics						
		sociaalvertrouwen	bestaanszekerheid	opvoedsituatie	lfdhhh Age of the household head	oplcats Level of education in CBS (Statistics Netherlands) categories
N	Valid	640	640	640	640	640
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		15.0719	14.5172	27.6313	63.02	3.75
Std. Deviation		2.89803	4.57348	6.54477	12.826	1.472
Minimum		5.00	4.00	8.00	29	1
Maximum		21.00	31.00	40.00	93	6
Percentiles	25	13.0000	12.0000	24.0000	55.00	2.00
	50	15.0000	14.0000	28.0000	65.00	4.00
	75	18.0000	17.0000	32.0000	72.00	5.00

FREQUENCIES VARIABLES=geslachtnieuw

/NTILES=4

/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN

/HISTOGRAM

/ORDER=ANALYSIS.

geslachtnieuw					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	440	68.8	68.8	68.8
	1.00	200	31.3	31.3	100.0
Total		640	100.0	100.0	

Bijlage 2: Bivariate statistieken en modelschattingen

Bijlage 2 beschrijft alle stappen die gemaakt zijn om de lineaire regressieanalyse van dit onderzoek uit te voeren. In deze bijlage wordt na het presenteren van de bivariate statistieken vervolgens de syntax en de output geleverd van de modellen die zijn gebruikt in de lineaire regressieanalyse. Voor de regressieanalyse zijn de gecentreerde waarden van de variabelen gebruikt.

2.1 Bivariate statistieken

Correlaties variabelen

De correlaties van de variabelen zijn berekend door middel van de Pearson Correlation.

Syntax

CORRELATIONS

```
/VARIABLES=sociaalvertrouwen bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c geslachtnieuw leeftijd_c  
  opleiding_c
```

```
/PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL
```

```
/MISSING=PAIRWISE.
```

Output

		Correlations					
		sociaalvertrouwen	bestaansonzekerheid_c	opvoedsituatie_c	geslachtnieuw geslachtnieuw	leeftijd_c	opleiding_c
sociaalvertrouwen	Pearson Correlation	1	-.274**	.054	.034	.051	.197**
	Sig. (2-tailed)		<.001	.170	.384	.201	<.001
	N	640	640	640	640	640	640
bestaansonzekerheid_c	Pearson Correlation	-.274**	1	-.087*	.214**	.010	-.208**
	Sig. (2-tailed)	<.001		.028	<.001	.800	<.001
	N	640	640	640	640	640	640
opvoedsituatie_c	Pearson Correlation	.054	-.087*	1	-.071	-.037	-.006
	Sig. (2-tailed)	.170	.028		.074	.347	.879
	N	640	640	640	640	640	640
geslachtnieuw geslachtnieuw	Pearson Correlation	.034	.214**	-.071	1	-.058	-.023
	Sig. (2-tailed)	.384	<.001	.074		.140	.560
	N	640	640	640	640	640	640
leeftijd_c	Pearson Correlation	.051	.010	-.037	-.058	1	-.257**
	Sig. (2-tailed)	.201	.800	.347	.140		<.001
	N	640	640	640	640	640	640
opleiding_c	Pearson Correlation	.197**	-.208**	-.006	-.023	-.257**	1
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.879	.560	<.001	
	N	640	640	640	640	640	640

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

2.2 Modelschattingen (lineaire regressieanalyse met sociaal vertrouwen als afhankelijke variabele)

Model 1: Modelschatting om het effect van de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau op sociaal vertrouwen vast te stellen.

Model 2: Modelschatting om het hoofdeffect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen vast te stellen, gecontroleerd voor de variabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

Model 3: Modelschatting om het directe effect van opvoedsituatie op sociaal vertrouwen vast te stellen, gecontroleerd voor de variabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

Model 4: Modelschatting om het verwachte moderatie-effect van opvoedsituatie op het verband tussen bestaansonzekerheid en sociaal vertrouwen vast te stellen, gecontroleerd voor de variabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

Syntax

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT sociaalvertrouwen

/METHOD=ENTER geslachtnieuw leeftijd_c opleiding_c

/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c

/METHOD=ENTER opvoedsituatie_c

/METHOD=ENTER interactie.

Output

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			
						F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	.228 ^a	.052	.047	2.82853	.052	11.596	3	636	<.001
2	.337 ^b	.114	.108	2.73664	.062	44.430	1	635	<.001
3	.340 ^c	.116	.109	2.73581	.002	1.385	1	634	.240
4	.340 ^d	.116	.107	2.73787	.000	.042	1	633	.837

a. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c

b. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c

c. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

d. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, interactie

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	278.317	3	92.772	11.596	<.001 ^b
	Residual	5088.376	636	8.001		
	Total	5366.694	639			
2	Regression	611.065	4	152.766	20.398	<.001 ^c
	Residual	4755.629	635	7.489		
	Total	5366.694	639			
3	Regression	621.433	5	124.287	16.606	<.001 ^d
	Residual	4745.260	634	7.485		
	Total	5366.694	639			
4	Regression	621.752	6	103.625	13.824	<.001 ^e
	Residual	4744.942	633	7.496		
	Total	5366.694	639			

a. Dependent Variable: sociaalvertrouwen

b. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c

c. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c

d. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

e. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, interactie

		Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	14.966	.135		110.793	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.289	.242	.046	1.194	.233	.995	1.005
	leeftijd_c	.025	.009	.112	2.789	.005	.930	1.076
	opleiding_c	.446	.079	.227	5.668	<.001	.932	1.073
2	(Constant)	14.828	.132		112.055	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.626	.239	.100	2.615	.009	.951	1.052
	leeftijd_c	.023	.009	.103	2.663	.008	.929	1.077
	opleiding_c	.337	.078	.171	4.331	<.001	.891	1.122
3	bestaansonzekerheid_c	-.159	.024	-.261	-6.666	<.001	.912	1.097
	(Constant)	14.822	.132		111.961	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.642	.240	.103	2.677	.008	.948	1.055
	leeftijd_c	.024	.009	.105	2.717	.007	.927	1.079
	opleiding_c	.341	.078	.173	4.371	<.001	.890	1.123
	bestaansonzekerheid_c	-.157	.024	-.257	-6.555	<.001	.906	1.103
4	opvoedsituatie_c	.020	.017	.044	1.177	.240	.987	1.013
	(Constant)	14.823	.133		111.701	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.643	.240	.103	2.679	.008	.947	1.056
	leeftijd_c	.024	.009	.105	2.707	.007	.926	1.080
	opleiding_c	.341	.078	.173	4.370	<.001	.890	1.123
	bestaansonzekerheid_c	-.157	.024	-.257	-6.549	<.001	.906	1.103
	opvoedsituatie_c	.019	.017	.044	1.159	.247	.982	1.018
interactie	.001	.003	.008	.206	.837	.993	1.007	

a. Dependent Variable: sociaalvertrouwen

Ondanks dat het interactie-effect niet significant is, kan het wel geïnterpreteerd worden door slopes te berekenen. Dit is mogelijk door slopes te berekenen voor mensen die hoog scoren en mensen die laag scoren op basis van de frequentieverdeling van de gecentreerde moderatorvariabele opvoedsituatie (output hieronder weergegeven). Uit onderstaande output, heb ik ervoor gekozen om de waarde van 8,44 als hoog te beschouwen en de waarde van -11,56 als laag. Een hoge waarde geeft een veilige opvoedsituatie aan en een lage waarde een onveilige opvoedsituatie.

Gegeven dat de controlevariabelen 0 zijn, is de formule als volgt:

$$14,823 - 0,157B + 0,019O + 0,001$$

Vergelijking voor opvoedsituatie (hoge waarde: 8,44)

$$\text{Sociaal vertrouwen} = 14,823 - 0,157b + 0,019 * 8,44 + 0,001b * 8,44 =$$

$$14,823 - 0,157b + 0,160 + 0,008b =$$

$$14,983 - 0,149b$$

Vergelijking voor opvoedsituatie (lage waarde: -11,56)

$$\text{Sociaal vertrouwen} = 14,823 - 0,157b + 0,019 * -11,56 + 0,001b * -11,56 =$$

$$14,823 - 0,157b - 0,220 - 0,012b =$$

$$14,603 - 0,169b$$

Conclusie: voor veilige opvoedsituatie (hoge waarde), is in overeenstemming met hypothese 2, het negatieve effect van bestaansonzekerheid op sociaal vertrouwen iets minder sterk negatief. Dit verschil is echter niet significant.

Output

opvoedsituatie_c					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	-19.56	11	1.5	1.6	1.6
	-18.56	1	.1	.1	1.7
	-17.56	4	.6	.6	2.3
	-16.56	3	.4	.4	2.7
	-15.56	1	.1	.1	2.9
	-14.56	2	.3	.3	3.2
	-13.56	3	.4	.4	3.6
	-12.56	6	.8	.9	4.4
	-11.56	12	1.7	1.7	6.2
	-10.56	6	.8	.9	7.0
	-9.56	10	1.4	1.4	8.5
	-8.56	10	1.4	1.4	9.9
	-7.56	21	2.9	3.0	12.9
	-6.56	12	1.7	1.7	14.6
	-5.56	23	3.2	3.3	17.9
	-4.56	21	2.9	3.0	20.9
	-3.56	67	9.3	9.6	30.5
	-2.56	26	3.6	3.7	34.2
	-1.56	43	6.0	6.2	40.4
	-.56	38	5.3	5.4	45.8
	.44	64	8.9	9.2	55.0
	1.44	38	5.3	5.4	60.5
	2.44	38	5.3	5.4	65.9
	3.44	31	4.3	4.4	70.3
4.44	93	13.0	13.3	83.7	
5.44	14	2.0	2.0	85.7	
6.44	15	2.1	2.1	87.8	
7.44	8	1.1	1.1	89.0	
8.44	19	2.6	2.7	91.7	
9.44	11	1.5	1.6	93.3	
10.44	11	1.5	1.6	94.8	
11.44	5	.7	.7	95.6	
12.44	31	4.3	4.4	100.0	
Total		698	97.4	100.0	
Missing	System	19	2.6		
Total		717	100.0		

Bijlage 3: Modeldiagnostiek

De data dienen te voldoen aan vier assumpties om te bepalen of een lineaire regressieanalyse geschikt is voor de data. In deze bijlage worden deze assumpties geëvalueerd, het gaat hierbij om onafhankelijke observaties, lineariteit, homoscedasticiteit en normale verdeling.

Daarnaast zal de mate van multicollineariteit tussen de variabelen gecontroleerd worden en zullen tot slot uitbijters geïdentificeerd worden door te kijken naar de gestandaardiseerde residuen, Leverage waarden en de Cook's Distance.

Syntax

```
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT sociaalvertrouwen  
/METHOD=ENTER geslachtnieuw leeftijd_c opleiding_c  
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c  
/METHOD=ENTER opvoedsituatie_c  
/METHOD=ENTER interactie  
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)  
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)  
/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.
```

3.1 Controle assumpties

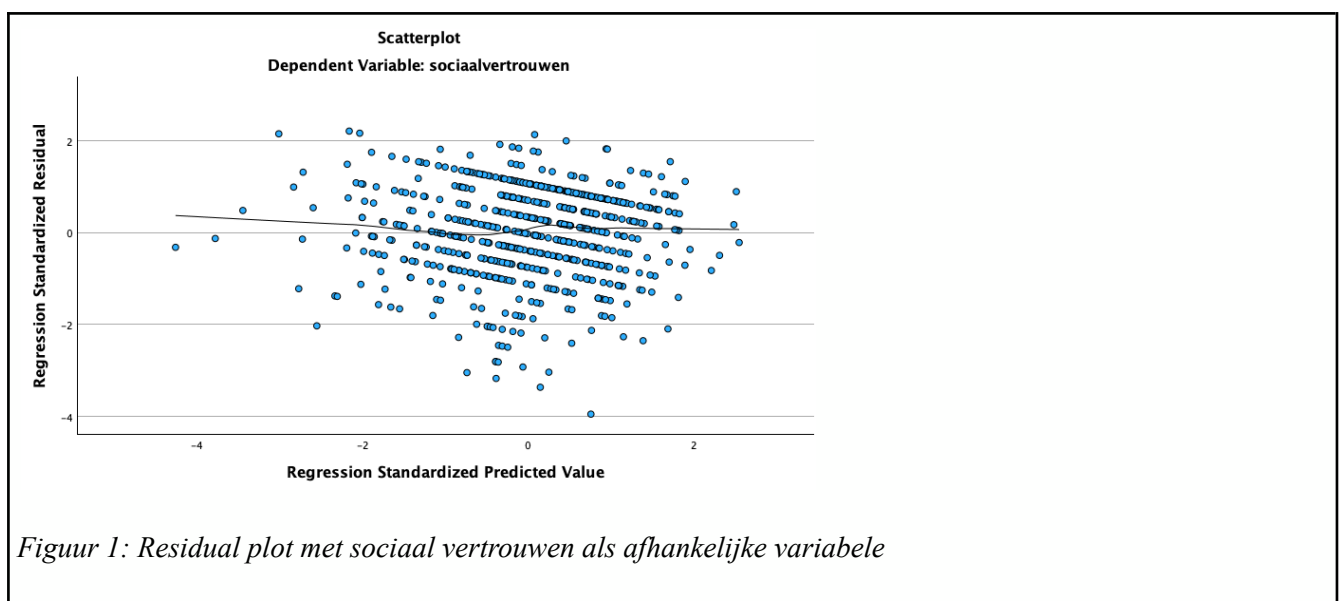
3.1.1 Onafhankelijke observaties

Allereerst is het van belang dat de data uit onafhankelijke observaties bestaat. Er is in dit onderzoek gebruik gemaakt van data verzameld door het LISS-Panel. Zij hebben voor hun dataverzameling een willekeurige steekproef getrokken uit het populatieregister van het CBS. Het is hierbij mogelijk dat meerdere mensen uit hetzelfde huishouden de vragenlijst ingevuld hebben, waardoor het niet meer onafhankelijk zou zijn. Om deze reden is in dit onderzoek geselecteerd voor huishoudhoofd om

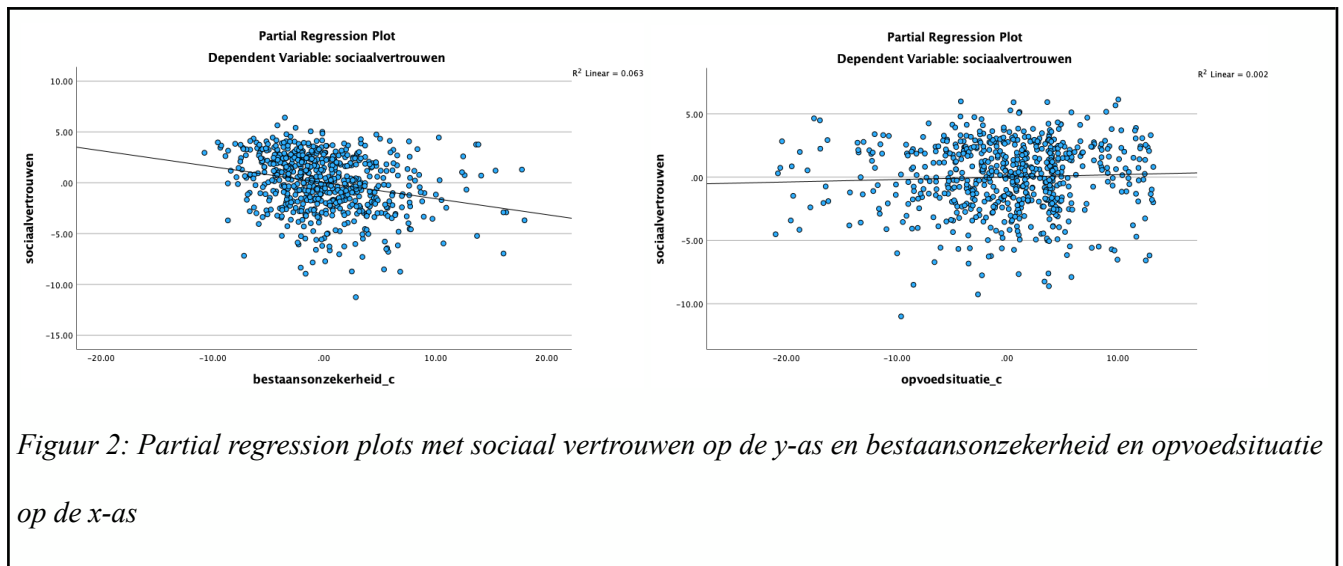
onafhankelijke observaties te waarborgen. Op deze manier wordt er namelijk van ieder huishouden maximaal één persoon meegenomen in de analyse. Hiermee wordt aan de eerste assumptie voldaan.

3.1.2 Lineariteit

Daarnaast dient er een lineair verband te bestaan tussen de onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabele. De Residual plot (figuur 1) en de Partial regression plots (figuur 2) worden gebruikt om deze assumptie te toetsen. Het is belangrijk om te kijken of er ongeveer evenveel punten boven als onder de nullijn in de residual plot liggen (figuur 1). In de figuur is te zien dat er enkele afwijkingen rond de nullijn zijn, maar de overgrote meerderheid van de punten ligt rond de nullijn verspreid. Er lijken dus geen grote systematische afwijkingen te zijn. Ook aan de in de plot getekende LOESS-lijn is duidelijk te zien dat deze nagenoeg gelijk loopt met de nullijn. De lijn ligt alleen aan de linkerkant iets hoger dan aan de rechterkant, maar dat komt doordat hier minder observaties zijn. Dit lijkt voor de analyse verwaarloosbaar. Verder is in de Partial regression plots (figuur 2) te zien dat de afwijking van de gemiddelde nullijn klein is. In de Partial regression plot met sociaal vertrouwen en bestaansonzekerheid wijkt de nullijn wel ietwat af, maar er lijkt geen sprake te zijn van grove schendingen. Op basis van beide plots wordt geconcludeerd dat er sprake is van een lineair verband en dat de assumptie niet geschonden wordt.

Figuur 1: Residual plot met sociaal vertrouwen als afhankelijke variabele

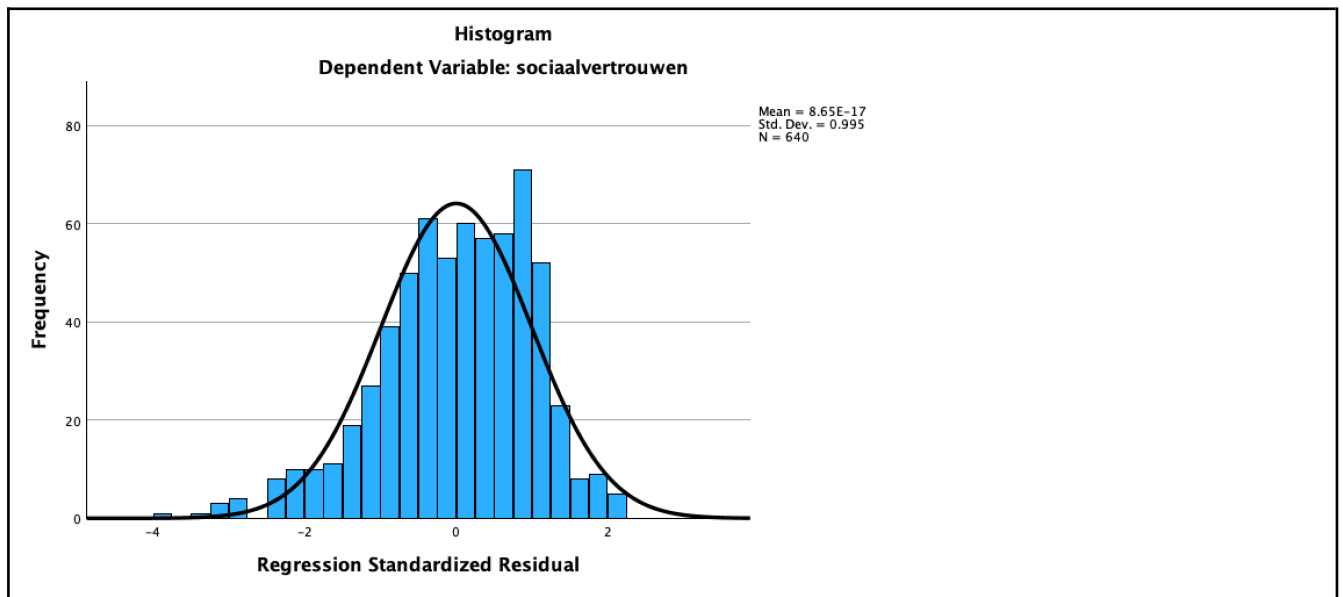
3.1.3 Homoscedasticiteit

Verder dient er sprake te zijn van homoscedasticiteit. Dit houdt in dat er een constante spreiding van de residuen moet zijn. De residual plot hierboven (figuur 1) zal gebruikt worden om te controleren of aan deze assumptie is voldaan. Uit de residual plot blijkt dat de punten willekeurig zijn verspreid en er sprake is van een puntenwolk. Over het algemeen geldt dat de puntenwolk voor elke waarde van x ongeveer dezelfde mate van spreiding heeft. De verdeling van de punten is echter niet geweldig, wat komt door de linksscheve verdeling van de residuen. Hoewel de assumptie dus niet duidelijk geschonden wordt, is het mede hierdoor wel belangrijk om het uitbijteronderzoek uit te voeren.

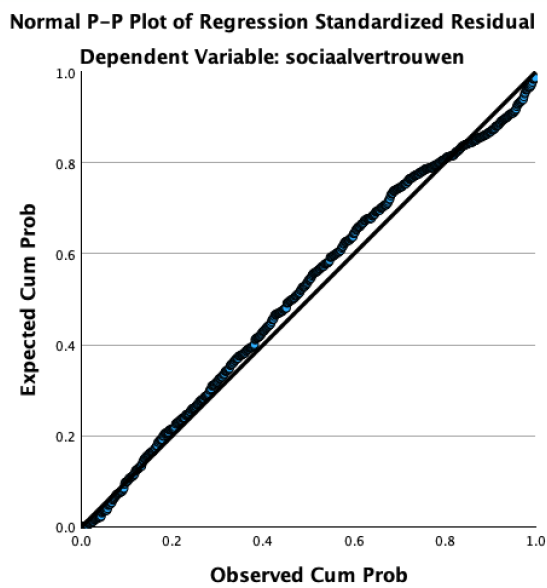
3.1.4 Normale verdeling

Tot slot is het van belang dat de residuen van een lineaire regressieanalyse normaal verdeeld zijn. Dit kan gecontroleerd worden door het maken van een histogram en een PP-plot zoals weergegeven in figuur 3 en 4. In de histogram zouden de waarden overeen moeten komen met de normaalcurve. In figuur 3 is te zien dat dit over het algemeen het geval is, maar dat er een lichte piek is aan de rechterkant. In de PP-plot (figuur 4) moeten de punten sterk overeenkomen met de lijn. Hier blijkt een kleine afwijking te zijn op het midden van de diagonale lijn en is er sprake van een lichte s-vorm wat op een licht gepiekte verdeling duidt die ook naar voren komt in het histogram. Maar door de grootte

van de steekproef (n = 640), kan volgens de centrale limietstelling gesteld worden dat aan normaliteit voldaan is en dat deze lichte afwijking geen problemen vormt voor het onderzoek.

Figuur 3: Histogram sociaal vertrouwen

Figuur 4: PP-plot sociaal vertrouwen

3.2 Multicollineariteit

Naast de vier assumpties, is het ook belangrijk om te kijken naar de mate van multicollineariteit tussen de variabelen. Dit is gecontroleerd aan de hand van de Variance Inflation Factor (VIF). VIF

geeft aan in hoeverre de variantie van een variabele toeneemt naarmate deze sterker samenhangt met andere variabelen in het model. Een VIF-score van 1 betekent dat er weinig multicollineariteit is en dat de onafhankelijke variabelen elkaar niet sterk beïnvloeden. In het model in tabel 1 is te zien dat alle VIF-scores rond de 1 liggen. Wel nemen alle VIF-scores toe zodra er een variabele aan het model wordt toegevoegd, maar ondanks deze toevoeging, blijven de scores rond een score van 1. Dit is wenselijk voor het uitvoeren van de regressieanalyse. Er kan dus geconcludeerd worden dat er geen sprake is van grote multicollineariteit in de data.

Syntax

```
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT sociaalvertrouwen  
/METHOD=ENTER geslachtenieuw leeftijd_c opleiding_c  
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c  
/METHOD=ENTER opvoedsituatie_c  
/METHOD=ENTER interactie  
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)  
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)  
/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.
```

Output

		Coefficients ^a					Collinearity Statistics	
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Tolerance	VIF
		B	Std. Error	Beta				
1	(Constant)	14.966	.135		110.793	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.289	.242	.046	1.194	.233	.995	1.005
	leeftijd_c	.025	.009	.112	2.789	.005	.930	1.076
	opleiding_c	.446	.079	.227	5.668	<.001	.932	1.073
2	(Constant)	14.828	.132		112.055	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.626	.239	.100	2.615	.009	.951	1.052
	leeftijd_c	.023	.009	.103	2.663	.008	.929	1.077
	opleiding_c	.337	.078	.171	4.331	<.001	.891	1.122
3	bestaansonzekerheid_c	-.159	.024	-.261	-6.666	<.001	.912	1.097
	(Constant)	14.822	.132		111.961	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.642	.240	.103	2.677	.008	.948	1.055
	leeftijd_c	.024	.009	.105	2.717	.007	.927	1.079
	opleiding_c	.341	.078	.173	4.371	<.001	.890	1.123
4	bestaansonzekerheid_c	-.157	.024	-.257	-6.555	<.001	.906	1.103
	opvoedsituatie_c	.020	.017	.044	1.177	.240	.987	1.013
	(Constant)	14.823	.133		111.701	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.643	.240	.103	2.679	.008	.947	1.056
	leeftijd_c	.024	.009	.105	2.707	.007	.926	1.080
	opleiding_c	.341	.078	.173	4.370	<.001	.890	1.123
	bestaansonzekerheid_c	-.157	.024	-.257	-6.549	<.001	.906	1.103
	opvoedsituatie_c	.019	.017	.044	1.159	.247	.982	1.018
	interactie	.001	.003	.008	.206	.837	.993	1.007

a. Dependent Variable: sociaalvertrouwen

Figuur 5: Parameters van de regressieanalyse met in de meest rechterkolom de VIF-scores

3.3 Uitbijters

Het zou mogelijk kunnen zijn dat de regressieanalyse sterk beïnvloed wordt door een paar uitzonderlijke observaties en door hun uitzonderlijkheid de resultaten van de analyse beïnvloeden. Om erachter te komen om welke observaties dit gaat, zijn de gestandaardiseerde residuen, Leverage-waarden en Cook's Distance bekeken. Voor alle maten zijn vuistregels gebruikt om te bepalen welke cases uitbijters zijn, dit wordt hieronder toegelicht. Verder hebben alle cases een ID-nummer gekregen, zodat er een makkelijk onderscheid gemaakt kan worden en de analyse overzichtelijker is.

Syntax

```
COMPUTE ID=$CASENUM.
EXECUTE.
```

REGRESSION

```
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT sociaalvertrouwen  
/METHOD=ENTER geslachtnieuw leeftijd_c opleiding_c  
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c  
/METHOD=ENTER opvoedsituatie_c  
/METHOD=ENTER interactie  
/PARTIALPLOT ALL  
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)  
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)  
/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.
```

Gestandaardiseerde residuen

Allereerst zijn de gestandaardiseerde residuen geanalyseerd. De vuistregel die hierbij van toepassing is, is dat een case met een residu van groter dan -3 of 3 als uitbijter wordt opgemerkt. In dit onderzoek zijn de cases met de volgende ID-nummers uitbijters: Case 1964 (-3,037), Case 10933 (-3,046), Case 504 (-3,173), Case 4455 (-3,365) en Case 2950 (-3,951).

Leverage waarden

Hiernaast wordt gekeken naar de Leverage-waarden. Deze waarde geeft aan in hoeverre een case aan een lijn 'trekt' of te wel een uitbijter is in de x-richting. De vuistregel hiervoor is $(3p / n)$, dit geeft in dit onderzoek een grenswaarde van $(3 \times 6) / 640 = 0,028$. Er zijn 25 cases die deze grens overschrijden.

Cook's Distance

Ook wordt er gekeken naar de Cook's Distance. De Cook's Distance inspecteert uitbijters in zowel de x-richting als in de y-richting. Ook hierbij geldt een vuistregel, namelijk $(4 / n)$. In dit onderzoek betekent dit een grenswaarde van $(4 / 640) = 0,006$. Er wordt aangenomen dat cases met een Cook's Distance hoger dan de grenswaarde mogelijk de resultaten van het model kunnen beïnvloeden. Er zijn 40 cases die deze grens overschrijden.

DFFIT

Verder wordt de DFFIT onderzocht. De DFFIT geeft de verandering in de voorspelling van sociaal vertrouwen weer als de desbetreffende observatie niet meegenomen wordt in de analyse. Observaties kunnen een vertekende invloed hebben op de resultaten van de analyse wanneer het verschil tussen het wel of niet meenemen van een case groot is. Het volgen van de vuistregel geeft aan dat een punt invloedrijk is als de DFFIT groter is dan $3 \times \sqrt{(p / n)}$. Dit geeft $3 \times \sqrt{(6 / 640)} = 0,290$. Er zijn twee cases met een hogere DFFIT waarde. Dit gaat om case 2876 (DFFIT = 0,473) en case 5262 (DFFIT = 0,397).

DFBETA

De DFBETA geeft de verandering in de regressiecoëfficiënten per predictor aan als de desbetreffende observatie niet wordt meegenomen. De formule voor de DFBETA is $(2 / \sqrt{n})$, dit geeft $(2 / \sqrt{640}) = 0,08$. Dus als een observatie een DFBETA waarde hoger dan 0,08 heeft zou dit problematisch zijn. De hoogste waarde is 0,002, dus om deze reden worden de DFBETA-waardes niet nader weergegeven.

Spreidingsdiagram van de uitbijters

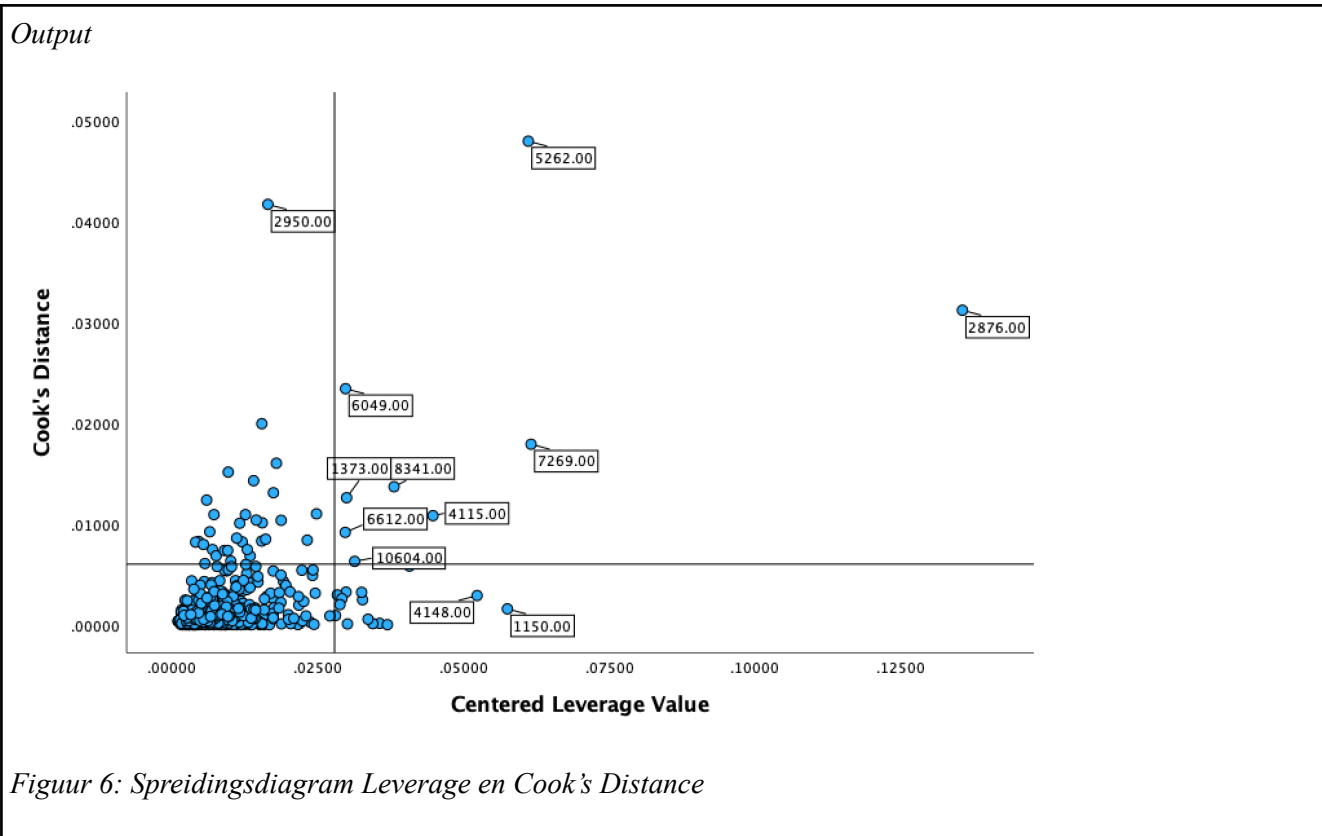
Hieronder staat een spreidingsdiagram van de Cook's Distance en de Leverage weergegeven (figuur 6). De Cook's Distance geeft uitbijters in de x en y richting aan, dus wat de invloed is van een case op de regressie. De Leverage geeft de outliers in de x-richting aan, dus hoe hard een case aan een lijn trekt. Onderstaande spreidingsdiagram laat zien dat 9 cases de grenswaardes van zowel de Cook's Distance als de Leverage overschrijden. Dit zijn de cases met ID-nummers: 5262, 2876, 7269, 6049, 8341, 4115, 1373, 6612, 10604.

Syntax

GRAPH

```
/SCATTERPLOT(BIVAR)=LEV_19 WITH COO_19 BY ID (IDENTIFY)
```

```
/MISSING=LISTWISE.
```

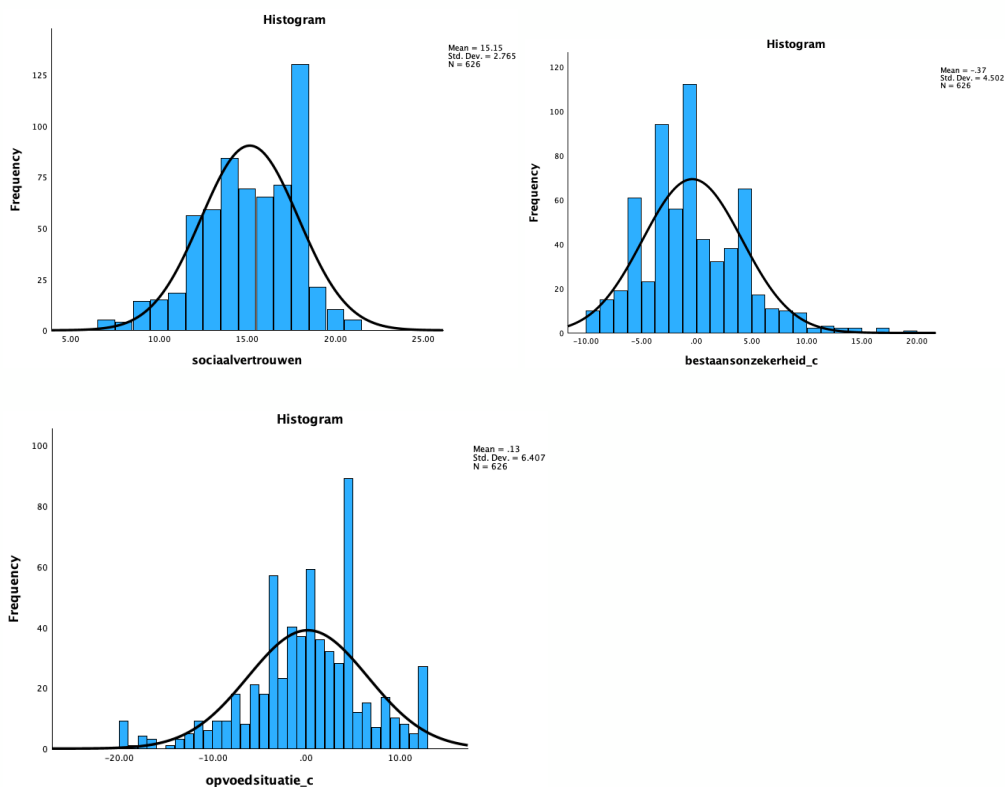

Lineaire regressieanalyse zonder uitbijters

De regressieanalyse zal nu herhaald worden, maar ditmaal zonder de meeste cases die hierboven als uitbijters gemarkeerd zijn. Dit wordt gedaan om te controleren of de uitbijters van grote invloed zijn op de analyse. Er is gekozen om de vijf cases met een gestandaardiseerd residu van onder de -3 uit de analyse te halen, het gaat hier om de cases 1964, 10933, 504, 4455 en 2950. Het is belangrijk om deze cases uit de analyse te halen, omdat een hoog gestandaardiseerd residu kan duiden op een fout in de data of een uitzonderlijke situatie die niet representatief is voor de rest van de data. Verder worden de negen cases uit het spreidingsdiagram met de grensoverschrijdende Leverage en Cook's Distance waarden eruit gehaald, het gaat hierbij om de cases 5262, 2876, 7269, 6049, 8341, 4115, 1373, 6612, 10604. Het verwijderen van deze cases is belangrijk, omdat deze punten een grote invloed kunnen hebben op de nauwkeurigheid van de regressieanalyse. Dus door het verwijderen van bovengenoemde, in totaal 14 cases, kan de kwaliteit van het regressiemodel verbeteren waardoor er meer betrouwbare conclusies getrokken kunnen worden.

De lineaire regressieanalyse zonder de uitbijters heeft opnieuw vier modellen geschat met sociaal vertrouwen als afhankelijke variabele. In model 1 zijn de controlevariabelen toegevoegd. Het valt op dat de

helling van geslacht een stuk lager is geworden in vergelijking met de analyse waarin de uitbijters werden meegenomen. In de analyse met uitbijters ($b = 0,289$; $p = 0,233$) en in de analyse zonder uitbijters ($b = 0,191$; $p = 0,413$). De variabelen leeftijd en opleidingsniveau blijven nagenoeg gelijk. Verder is in model 2 te zien dat het effect van bestaansonzekerheid iets lager is geworden. In de analyse met uitbijters was dit een negatief effect van $-0,159$ ($b = -0,159$; $p < 0,001$). In de analyse zonder uitbijters is dit een negatief effect van $-0,178$ ($b = -0,178$; $p < 0,001$). Ook in de analyse zonder de uitbijters wordt de p-waarde van geslacht significant wanneer de variabele bestaansonzekerheid wordt toegevoegd ($b = 0,522$; $p = 0,023$). Wel is deze p-waarde een stuk hoger dan in de analyse met uitbijters ($b = 0,626$; $p = 0,009$). Daarnaast is in model 3 te zien dat het effect van opvoedsituatie nog kleiner is geworden in de analyse zonder uitbijters ($b = 0,006$; $p = 0,708$). Tot slot is het opvallend dat in model 4 het interactie-effect negatief is geworden ($b = -0,002$; $p = 0,612$), terwijl dit in de analyse met uitbijters positief was ($b = 0,001$; $p = 0,837$). De verschillen zijn dus klein en hoewel de p-waarde is gedaald, is het nog steeds niet significant. Toch zouden er wel implicaties kunnen zijn voor de interpretatie van het interactie-effect. Om deze reden is ook nog gekeken of de scheefheid van de residuen verminderd is na het verwijderen van de uitbijters. Hieronder staan de frequentieverdelingen weergegeven (figuur 7).

Figuur 7: Frequentieverdelingen sociaal vertrouwen, bestaansonzekerheid & opvoedsituatie na het verwijderen van de uitbijters

Hieruit blijkt dat de scheefheid van de residuen niet verminderd is na verwijdering van de uitbijters uit de analyse. Dit betekent dat de uitbijters niet de oorzaak waren van de scheefheid van de residuen in het model. Dus zonder de uitbijters is ook geen ondersteuning gevonden voor het verwachte moderatie-effect van opvoedsituatie. De resultaten uit de regressieanalyse zonder uitbijters vertonen dus geen significante verschillen met de oorspronkelijke resultaten. Daarom is besloten dat de uitbijters geen dusdanige invloed hebben om de hypothesetoetsing te beïnvloeden en is ervoor gekozen om de resultaten te gebruiken waarin deze uitbijters wel opgenomen zijn.

Syntax

*Verwijderen van de uitbijters.

USE ALL.

```
COMPUTE filter_$=((positie = 1) & (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208) & (ci19l_m = 201906 |  
ci19l_m = 201907) & (pu20a_m = 202001) & (obs = 1) & (ID ~= 1964) & (ID ~= 10933) & (ID ~= 504) &  
(ID ~= 4455) & (ID ~= 2950) & (ID ~= 5262) & (ID ~= 2876) & (ID ~= 7269) & (ID ~= 6049) & (ID ~=  
8341) & (ID ~= 4115) & (ID ~= 1373) & (ID ~= 6612) & (ID ~= 10604)).
```

```
VARIABLE LABELS filter_$ 'positie = 1 & (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208) & (ci19l_m = 201906 |  
ci19l_m = 201907) & pu20a_m = 202001 (FILTER)'.  
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.  
FORMATS filter_$ (f1.0).  
FILTER BY filter_$.  
EXECUTE.
```

*Lineaire regressieanalyse met sociaal vertrouwen als afhankelijke variabele, zonder uitbijters.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT sociaalvertrouwen

/METHOD=ENTER geslachtenieuw leeftijd_c opleiding_c

/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c

/METHOD=ENTER opvoedsituatie_c

/METHOD=ENTER interactie.

Output

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			
						F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	.234 ^a	.055	.050	2.69448	.055	12.058	3	622	<.001
2	.363 ^b	.132	.126	2.58511	.077	54.743	1	621	<.001
3	.363 ^c	.132	.125	2.58690	.000	.140	1	620	.708
4	.363 ^d	.132	.124	2.58845	.000	.257	1	619	.612

- a. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c
- b. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c
- c. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c
- d. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, interactie

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	262.635	3	87.545	12.058	<.001 ^b
	Residual	4515.844	622	7.260		
	Total	4778.479	625			
2	Regression	628.472	4	157.118	23.511	<.001 ^c
	Residual	4150.007	621	6.683		
	Total	4778.479	625			
3	Regression	629.411	5	125.882	18.811	<.001 ^d
	Residual	4149.068	620	6.692		
	Total	4778.479	625			
4	Regression	631.134	6	105.189	15.700	<.001 ^e
	Residual	4147.346	619	6.700		
	Total	4778.479	625			

- a. Dependent Variable: sociaalvertrouwen_c
- b. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c
- c. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c
- d. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c
- e. Predictors: (Constant), opleiding_c, geslachtenieuw geslachtenieuw, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, interactie

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	15.069	.130		115.846	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.191	.233	.032	.819	.413	.993	1.007
	leeftijd_c	.024	.009	.109	2.700	.007	.926	1.079
	opleiding_c	.447	.076	.238	5.877	<.001	.930	1.075
2	(Constant)	14.905	.127		117.590	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.522	.228	.088	2.287	.023	.955	1.047
	leeftijd_c	.020	.008	.093	2.398	.017	.923	1.083
	opleiding_c	.328	.075	.174	4.384	<.001	.887	1.128
	bestaansonzekerheid_c	-.178	.024	-.289	-7.399	<.001	.915	1.093
3	(Constant)	14.903	.127		117.378	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.527	.229	.088	2.302	.022	.952	1.050
	leeftijd_c	.020	.008	.094	2.413	.016	.921	1.086
	opleiding_c	.329	.075	.175	4.392	<.001	.885	1.130
	bestaansonzekerheid_c	-.177	.024	-.288	-7.350	<.001	.910	1.099
	opvoedsituatie_c	.006	.016	.014	.375	.708	.988	1.012
4	(Constant)	14.900	.127		117.101	<.001		
	geslachtnieuw geslachtnieuw	.525	.229	.088	2.291	.022	.952	1.051
	leeftijd_c	.020	.008	.095	2.422	.016	.920	1.087
	opleiding_c	.328	.075	.174	4.383	<.001	.885	1.130
	bestaansonzekerheid_c	-.177	.024	-.289	-7.357	<.001	.910	1.099
	opvoedsituatie_c	.006	.016	.014	.360	.719	.987	1.013
	interactie	-.002	.004	-.019	-.507	.612	.997	1.003

a. Dependent Variable: sociaalvertrouwen

Bijlage 4: Toelichting gebruik ChatGPT

In deze toelichting zal ik ingaan op het gebruik van ChatGPT voor mijn bachelorwerkstuk. Met betrekking tot transparantie zal ik uiteenzetten hoe ik het programma heb gebruikt.

Over het algemeen heb ik ChatGPT gebruikt als een soort zoekmachine. Ik ben zelf niet heel sterk in Engels en heb daarom sommige literatuur delen of bepaalde Engelse termen vertaald via ChatGPT. Een voorbeeld hiervan was in de tekst van Mucclun & Merrell (1989). Hier werden verschillende termen gebruikt voor opvoedstijlen, zoals 'authoritarian', 'authoritative' en 'permissive'. Op internet kon ik geen goede vertaling hiervan vinden, dus had ik ChatGPT gevraagd om het verschil uit te leggen. Dit werd toen goed duidelijk. Maar aangezien ChatGPT niet altijd de juiste vertalingen geeft, heb ik hierna nog weer opnieuw op internet gekeken of dit klopte en dit was het geval.

Verder heb ik voor het statistische gedeelte aan ChatGPT gevraagd hoe ik bepaalde stappen moest uitvoeren via SPSS en hoe ik dit vervolgens kon interpreteren. Meestal klopte dit en kon ik sneller met SPSS werken, maar af en toe klopte het ook niet helemaal en heb ik het aan medestudenten gevraagd of op uitlegfilmpjes op youtube opgezocht.

Bovendien had ik zelf vaak bepaalde verbanden of uitleg van verbanden in mijn hoofd, maar kreeg ik het vooral in 'variabelentaal' op papier, of stond iets moeilijk uitgelegd in de literatuur, waardoor ik sommige zinnen heb laten herschrijven met behulp van ChatGPT. Soms kwamen hier geen betere zinnen uit en ben ik alsnog zelf ermee bezig gegaan of vroeg ik een medestudent om hulp, maar af en toe gaf het wel goede synoniemen waar ik dan wel iets mee kon en ook weer op weg geholpen was om een beter geformuleerde zin op papier te zetten.

Al met al kan ChatGPT goed gebruikt worden als extra ondersteunend hulpmiddel of zoekmachine, maar is het belangrijk om altijd te beseffen dat het niet overal het juiste antwoord op heeft. Het lijkt handig en snel, maar vaak is het overbodig en had ik de dingen

die ik aan ChatGPT heb gevraagd ook kunnen opzoeken op het internet of aan medestudenten kunnen vragen.